

Нарша Булгакбаев

ИСЛАМ МОДЕРНИЗАЦИЯСЫ

1 БӨЛІМ

Нарша Булгакбаев

Ислам модернизациясы. 1 Бөлім

«Автор»

2023

Булгакбаев Н.

Ислам модернизациясы. 1 Бөлім / Н. Булгакбаев — «Автор»,
2023

Қазіргі исламда мұсылмандардың қазіргі өмірінде ертедегі исламның институттары мен нормаларын қалпына келтіруді мақсат етуді жариялаймын. Исламды өзінің «алғашқы тазалығына» қайтаруды және оны кейінгі қоқыстардан тазартуды ұсынамын. Ілімдердің идеологиялық бастауларын тек Құран мен Сүннеттен іздеу керек. Таухид (монотеизм) қағидаларынан ауытқу, пұтқа табыну және әулиелердің қабірлеріне табыну және т. б. Қасиетті жерлерге, оның ішінде Пайғамбардың қабірін зиярат етудегі өрескел бұзушылықтарға, сондай-ақ көмекке шақыруға (истиғәсә) тыйым саламын. Тірі жүріп Біреуден шапағат сұрау. Немесе Алладан басқа көп уақыт пен назар аудару ширк (серік қосу) болып есептеледі.

© Булгакбаев Н., 2023

© Автор, 2023

Содержание

Модернизм	5
Ислам негіздері	6
Исламның жеті парызы	8
Сенім ілімі	12
Ислам заңдары	15
Құрантану және хадистану	18
Ақырзаман	21
Конец ознакомительного фрагмента.	35

Нарша Булгакбаев

Ислам модернизациясы. 1 Бөлім

Модернизм

Қазіргі исламға тән белгілердің бірі – модернизм. Исламның әртүрлі салаларында әртүрлі архаикалық элементтерден, шектен тыс шектеулер мен қажетсіз тыйымдардан «тазарту» қажет. Исламның эволюциясын оның реформалары арқылы, Құран мен Сүннетті, шарият пен фикһ нұсқауларын қайта қарауды жақтаймын. Ғылыми жетістіктер Алла тағала хикметінің көрінісі болып табылады және Құранның ақиқатын растайды.

Қазіргі исламда мұсылмандардың қазіргі өмірінде ертедегі исламның институттары мен нормаларын қалпына келтіруді мақсат етуді жариялаймын. Исламды өзінің «алғашқы тазалығына» қайтаруды және оны кейінгі қоқыстардан тазартуды ұсынамын. Ілімдердің идеологиялық бастауларын тек Құран мен Сүннеттен іздеу керек. Таухид (монотеизм) қағидаларынан ауытқу, пұтқа табыну және әулиелердің қабірлеріне табыну және т.б. Қасиетті жерлерге, оның ішінде Пайғамбардың қабірін зиярат етудегі өрескел бұзушылықтарға, сондай-ақ көмекке шақыруға (истиғәсә) тыйым салу қажет. Тірі жүріп өлгеннен шапағат сұрау. Немесе Алладан басқаға көп уақыт пен назар аудару ширк (серік қосу) болып есептеледі.

Ислам негіздері

Ислам арабша – «мойынсұну», «өзін [Бір] Құдайға бағындыру» деген мағынаны білдіреді, монотеистік ең жас Ибраһимдік дін. Ұстанушылардың саны шамамен 2 млрд адамды құрайды, дүние жүзіндегі 125 елде тараған. Меккедегі әл-Харам мешітіндегі Қағба, Сауд Арабиясы, ең қасиетті ислам орны. Ислам 7 ғасырда пайда болды.

Исламның негізін салушы Мұхаммед пайғамбар (570-632). Қасиетті кітап – Құран. Ислам ілімі мен құқығының екінші маңызды қайнар көзі – Мұхаммед пайғамбардың сөздері мен істері туралы дәстүрлер (хадис) жиынтығы болып табылатын сүннет.

Исламның бес тірегі – шахадат (сенім мен куәлік), намаз, ораза, зекет және қажылық. Әлемнің 28 елінде ислам мемлекеттік немесе ресми дін болып табылады.

Мұсылмандардың басым бөлігі (85-90%) суннит, қалғандары шииттер мен ибадиттер. Бағыттар да мазхабтарға бөлінеді. Ислам 7 ғасырдың басында Батыс Арабияда, пұтқа табынушылық билеген Меккеде пайда болды. Әр тайпаның өз құдайлары болды, олардың пұттары Меккеде болды. Бұл кезең патриархалдық-тайпалық жүйенің біртіндеп жойылып, таптық қоғамның пайда болуымен сипатталады. Христиандық және иудаизммен бірге ол релятивистік (құдайдан ашылған) дәстүр деп аталатын «Ибраһимдік діндерге» жатады. Авраамдық діндердің тамыры Таяу Шығыс монотеизмінің ең көне формаларында жатыр, соның нәтижесінде оларда ортақ тарихи-мифологиялық мұра және дүниенің түбегейлі біртұтас бейнесі бар. Ислам доктринасының қалыптасуының бастапқы кезеңінде христиандық пен иудаизмнің ықпалы біршама асыра сілтеді. Христиан және еврей теологиясының тікелей ықпалын 7-8 ғасырлар тоғысында, ислам теологиясының проблемалық саласының қалыптасу процесі жүріп жатқан кезде байқауға болады және мұсылман теологтары өздерінің христиандары арасында туындаған сұрақтарға жауап беруге мәжбүр болды және еврейлерге де. Ислам дамуының алғашқы кезеңдерінен бастап Мұхаммед пайғамбардың уағыздарында айтылған Ибраһимдік монотеизмнің бастапқы бірлігін түсінуге болады. Оның уағыздарының негізгі идеясы монотеизм (таухид) ақиқатын яһудилер, христиандар және көпқұдайшылдар енгізген бұрмалаулардан тазарту болды. Ерте және классикалық исламда дін мен құқықты бөлетін нақты сызық ешқашан болған емес, соның нәтижесінде саяси және құқықтық мәселелерге қарағанда теориялық және теологиялық мәселелерге аз көңіл бөлінді. Араб түбегіндегі исламның тікелей ізашары – арабтардың автохтондық монотеизмі (ханифия), оның тамыры Ибраһим (Авраам) пайғамбардан басталады. Қазіргі тұжырымдамаға сәйкес, исламға дейінгі Арабияда салыстырмалы түрде тәуелсіз екі араб монотеистік дәстүрі болған болуы мүмкін: Йемен мен Ямада «рахманизм» және Араб түбегінің солтүстік-батысында және батысында тары/дин Ибраһим. VII ғасырдың басында бұл екі дәстүр де қосылып, нәтижесінде ғалымдар «арабтардың пайғамбарлық қозғалысы» деп атаған көрінеді. Солтүстік Ыбырайымдық дәстүрден біршама кейінірек пайда болған Рахмандық дәстүр 7 ғасырда кем дегенде екі монотеистік «пайғамбарларды» тудырды – Йемендегі **әл-Асуад** және Ямадағы **Мусайлима**. Мұхаммед дәуірінде Арабияда барлығы кем дегенде бес араб пайғамбары белсенді болды. **Мұхаммедтің** қарсыластары оның басқа «пайғамбарлар» мен қандай да бір қасиетті мәнге ие ақындар (шаир) арасында айтарлықтай айырмашылықты көрмеді. Алайда идеологиялық және саяси тұрғыдан алғанда Мұхаммед ерекше тұлға болды, бұл исламның табысқа жетуінің маңызды себептерінің біріне айналды. Мұхаммед белсенді меккелік ханифтердің бірі болды. Ол Меккеде дүниеге келген, Құрайш тайпасынан шыққан, қойшы, керуен саудасымен айналысқан. 610 жылы 40 жасында өзін бір Алланың елшісі (расулы) және пайғамбары (нәбиі) деп жариялап, Меккеде ислам деп атаған жаңа монотеистік дінді уағыздай бастады. Мұхаммед уағыздарында бір Аллаға иман келтіруге шақырды, мүміндердің бауырластығы мен қарапайым моральдық нормаларды ұстану туралы айтты. Алайда Мұхаммедтің идеялары оған дұшпандық танытқан

меккелік ақсүйектер арасында кең қолдау таппады. 622 жылы Мұхаммед бірнеше ізбасарларымен бірге мүшріктердің қудалауынан Меккеден Мәдинаға қашады. Мұхаммед Мәдинада қаланың араб халқын өз айналасына жинап, алғашқы мұсылман қауымын (үмбет) құрды. Сегіз жыл бойы Мәдиналық мұсылмандар мен Меккелік мүшріктердің арасында айқын діни реңктерге ие кескілескен күрес (ғазуат) болды. Адамдар арасындағы өсімқорлық пен теңсіздікті айыптаған Мұхаммедтің ілімі исламның танымал болып, тез таралуына ықпал етті. 630 жылы мұсылмандар Меккені жаулап алғаннан кейін ислам жалпыараб дініне айналды, ал Мекке исламның орталығына айналды. Аймақтың тез исламдануына 5 – 7 ғасырлардың басына қарай ежелгі Набатей, Химяр, Саба, Пальмира мемлекеттерінің, Лахмидтер, Гасанидтер және Киндиттер патшалықтарының ыдырауы ықпал етті. Мұхаммед қайтыс болғаннан кейін теократиялық мемлекет – Халифат құрылды. Зайырлы және рухани биліктің толықтығы халифтердің қолында шоғырланған. Алғашқы халифалар Әбу Бәкір, Омар, Осман және Әли болды. Олардан кейін халифатты Омейяд (661–750) және Аббасидтер (750–1258) әулеттері биледі. 7-8 ғасырлардағы алғашқы ислам мемлекетінің жүргізген жаулап алу соғыстары Батыс және Орталық Азия елдерінде, Солтүстік Африкада, Үндістанның бір бөлігінде және Закавказьеде исламның таралуына әкелді. Ислам Түркия арқылы Балқан түбегіне де еніп кетті. Ислам теологиясы тұрғысынан ең алғашқы мұсылмандар

Адам мен Хауа (Хауа ана) болды. Ислам пайғамбарлары: Нұх, Ибраһим, Дәуіт, Мұса, Иса және т.б. Сондықтан мұсылмандар Мұхаммед пайғамбарды исламның негізін салушы емес, тек ақиқат сенімді қалпына келтірген соңғы пайғамбар («Пайғамбарлар мөрі») деп санайды. Мұсылмандар яһудилер мен христиандарды «Кітап Иелері» деп атайды. Пайғамбарлар, дүние мен адамның жаратылуы, жаһандық топан су, т.б. жайындағы інжілдік хикаялар аздап өзгертілген күйде Құранда көрініс тапқан.

Исламның жеті парызы

Мұсылман культінің негізі Мұхаммед пайғамбардың өмірінде қалыптасқан бес негізгі діни парыз (аркан ад-дин) болып табылады: иман келтіру (шахадат), намаз (солят), Рамазан айында ораза ұстау (саум), зекет (зекет – табыстың 2,5% мөлшерінде) және Меккеге қажылық (хадж). Кейбір теологтар «исламның бес тірегіне» тағы бір парыз қосады – жиһад (арабша «жігер», «сенім үшін күрес»). Исламды тарату жолындағы құлшыныс пен қажырлы қызметпен көрінеді. 9 ғасырда ислам догматикасында жиһадтың бес түрі туралы түсінік орнықты: рухани жиһад (Алла жолындағы ішкі өзін-өзі жетілдіру), қылыш жиһады (сенбейтіндерге қарсы қарулы күрес), жүрек жиһады (нәпсілерімен күресу), тілмен жиһад (мақұлданғанды әмір ету және айыптыдан тыю), қол жиһады (қылмыскерлерге тәртіптік шаралар). Қазіргі уақытта жиһадтың қарулы түрін мұсылмандардың террористік және экстремистік топтары өздерінің іс-әрекеттерін идеологиялық негіздеу ретінде пайдаланады.

Иманды мойындау (шахада) – бірінші парыз

Аллаға сену және Мұхаммедтің пайғамбарлық міндетін мойындау (куәгерлік және сенім). Шахаданың қасиетті формуласын айту, («Алладан басқа тәңір жоқ және Мұхаммед Аллаһтың Елшісі екеніне куәлік етемін») түсінумен қатар жүруі керек. Оның мәні мен оның ақиқатына шынайы сенім болу керек. Мұсылман болу үшін жүректегі иманмен Шахада формуласын дауыстап айту жеткілікті. Шахаданы бала туылғанда және қайтыс болғанға дейін, күнделікті парыз намазында және оның сыртында оқу керек.

Намаз – екінші парыз

Намаз белгілі бір уақытта оқылады, белгіленген рәсім бойынша оқылады. Парыз намазы күніне бес уақыт: таң (фаджр), күндіз (зухр), түстен кейін ('аср), кешке (мағриб) және түнде ('иша) оқылады. Мұсылман намаз оқудан бұрын сумен (дәретпен) немесе таза топырақпен (тәйәммүм) дәрет алуы керек. Намаз жабық киіммен, Меккеге (құбылаға) қарап оқылады. Мұсылмандар әр жұма күні бас мешіттерге барып, арнайы жамағатпен бесін намазын (жұма намазын) оқиды. Жұма ғибадат әдетте моральдық, әлеуметтік немесе саяси мазмұндағы уағызбен бірге жүреді. Ислам дінінде парыз намаздардан басқа уақытта, жаназаларда, өмірдегі қиындықтарда, дәрет алғаннан кейін және мешітке кірер алдында оқылатын бірнеше нәпіл намаздар бар. Исламдағы діни өмірдің орталығы – мешіт. Ислам діні пайда болған алғашқы ғасырларда мешіт ғибадат үйі, діни мектеп, қонақ үй, билік органдары бөлімі функцияларын біріктіріп, мұсылман қауымының мәдени және қоғамдық-саяси өмірінің орталығы қызметін атқарды. Халық алдында сөз сөйлеу және шарифат сотының мәжіліс залы. Мешіт бірте-бірте өзінің зайырлы (саяси және құқықтық) функцияларын жоғалтты. Мұсылмандық дәстүрде мешіт ғимаратын бағыштау рәсімі жоқ, бірақ оның кеңістігінің киелі сипаты дінге сенушілердің мешітке барар алдында тазару рәсімімен ерекше атап өтіледі.

Ораза – үшінші парыз

Мұсылман күнтізбесі бойынша 9-шы Рамазан айындағы ораза кезінде ораза ұстаған мұсылмандар таң атқаннан күн батқанға дейін кез келген тамақ, сусын, шылым шегу және басқа да нәпсі ләззаттарынан, соның ішінде неке жақындығынан бас тартуы керек. Ораза ұстағандарға таң атқанға дейін бірнеше минут (сухур) және күн батқаннан кейін (ифтар) бір-

ден тамақтанған жөн. Кәмелетке толмағандар, науқастар, қарттар, жүкті және бала емізетін әйелдер, саяхатшылар және басқа санаттағы мұсылмандар ораза ұстаудан босатылады. Айдың қасиетті болуы Рамазан айының 27-ші түнінде (Қадір түні) Мұхаммед пайғамбарға Құранның түсуінің басталуына байланысты. Оразаның мақсаты – мұсылманның рухани негіздерін оятуға және физикалық өзін-өзі ұстау қабілетіне ықпал ету. Рамазан айында жалпыға бірдей парыз оразадан басқа Исламда әр түрлі жеке оразалар бар – ант берген (назр), күнәларды өтеу үшін (каффара) немесе тақуалықтан.

Зекет – төртінші парыз

Парыз садақа (зекет) жыл сайын кедейлерге, мұқтаждарға, қарыздарларға, жолаушыларға және басқа да мұқтаж адамдарға төленеді. Салық мөлшерлемелері шариғатта әзірленген және қажетті мөлшерге (нисап) ие болғандар үшін жылдық табыстың 1/40 бөлігін құрайды. Зекет жеке қажеттіліктерге немесе егіншілікке арналмаған кез келген мүлік пен ауыл шаруашылығының жемістерінен алынады. Жыл сайын Ораза айт мерекесіне дейін әрбір мұсылман пітір садақасын төлеуге міндетті. Ислам діні парыз садақамен қатар ерікті садақа беруді де насихаттайды.

Садақа – қосымша парыз

Исламдағы садақа мұсылманның Алланың разылығын алу ниетімен **міндетті түрде, шамасы жеткенше** мұқтаж жандарға беретін маңызды қосымша садақа. Кеңірек мағынада садақа – Аллаһ разылығы үшін шын ықыласпен жасалған кез келген жақсылық (тек материалдық емес). Садақа сөзінің түбірі «ыхлас» (сыдқ) сөзімен бір, ал зекет, бәлкім, төленетін мал-мүлікті көбейтумен (язқу) немесе тазартумен (зеки) байланысты болуы мүмкін. Батыс ислам ғалымдары садақаны **«әділдік»** деген бастапқы мағынасында садақа беру сезімін дамытатын және апокрифтік және раввин әдебиетінде осы мағынада жиі қолданылатын садақамен байланыстырады. Садақа төлеу ислам дінінің маңызды бөлігі болып табылады және ол басқаларын ынталандырылады. Оның мағынасы – байлар мен кедейлер арасындағы әлеуметтік теңсіздік мәселесін ішінара шешу және адамдар арасында туыстық, шынайы қарым-қатынас орнату. Құран Кәрімде зекеттің жасырын бергені ашықтан жақсырақ. Сонымен бірге, көпшіліктің берген зекетіне тыйым салынбайды, өйткені ол басқа адамдар тарапынан да осындай қадамдарға ықпал етуі мүмкін. Адамның өзі мұқтаж болған кезде беретін зекет – бұл туралы Аллаһ Тағала: «Олар өздері мұқтаж болса да, оларды өзінен артық көреді. Ал өз сараңдығынан сақтанғандар табысқа жетеді» (59:9). Сондықтан садақаны қазіргі заманға сай парыз деңгейіне көтеру ешкімге зиянын тигізбес. Тақуа кедейге жасалған садақа, зұлым кедейге берген садақадан, егер олар бірдей мұқтаж болса, тек зұлымдарға жасалған садақа оны (Аллаһқа) жақындатып, оның жүрегін жаулауы ықтимал (дінге келуі). Адам кедейге беруге талпынған зекет, бірақ кейін ол мұқтаж емес басқа біреудің қолына түссе, оның сауабы әлі де толық мөлшеріне жетеді. Сахих хадисте бір адам байдың, ұры мен зинақордың қолына түскен зекеттің сауабын алғаны айтылады. Садақа – ең жақсы және ең таза амалдардың бірі.

Қайтыс болған мұсылман үшін садақа беру дүниелік өміріне қайта оралуды қалайды: «Раббым! Маған аз ғана уақыт бер, сонда мен садақа беріп, тақуалардан болайын».

Адам қаншалықты көп садақа берсе, соғұрлым оның мүлкі берекелі болады. Хадисте Пайғамбарымыздың: «Садақа мал-мүлікті азайтпайды» дегені айтылады. Ал Құдси хадисте: «Ей, Адам баласы! Оны жұмсаңыз, олар сізге жұмсайды!» Көңілге разылықпен берілген садақа иманның белгісі, ал ықылассыз садақа екіжүзділіктің белгісі. Алла Тағала мұнафықтар туралы: «...және ықылассыз садақа беріндер» деген. Хадистердің бірінде Алла Елшісінің (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын) былай дегені айтылады: «Адам денесіндегі әрбір

буын, күн сайын садақа беруі керек. Екі адамның арасындағы **дауды әділ шешу** – садақа. Адамды мінген **жануарға отырғызуға көмектесу** немесе оған **жүк арту** – садақа. Намаз оқу үшін мешітке барар жолдағы **әрбір қадам** – садақа. Жолдан өтіп бара жатқандарға **қолайсыздық тудыратын нәрсені алып тастау** да садақа болып табылады» (Бұхари, Сулх, 11; Муслим, Зекет, 56). Өздеріңіз білетіндей, адам өміріндегі ең маңызды нәрсе денсаулық. Буындарымыз бен сүйектеріміз, яғни қаңқамыз бір мезгілде өміріміздің және денсаулығымыздың негізі болып табылады. Сондықтан әр буынға күнде садақа беруіміз заңдылық. Өйткені, шын мәнінде, әрбір жаңа күн жаңа өмірдің басталуын білдіреді. Осы және басқа да осыған ұқсас хадистерге сүйене отырып, денеміздегі әрбір буын үшін садақа бар деп айта аламыз. Әрбір адам ағзасында 360 буын бар. Сондықтан олардың әрқайсысына күнде садақа беру керек. Бір қарағанда, бұл өте үлкен және ауыр парыз болып көрінуі мүмкін. Алайда осы және осыған ұқсас хадистерде келтірілген түсіндірмелер оның мүлде қиын еместігін көрсетеді. Мысалы, әрбір **тәсбих** («Субханналлаһ» сөздері), **тахмид** («Әлхамдулиллаһ» сөздері) немесе **тахлил** («Лә иләһә иллаллаһ» сөздері) айтылғаны садақа болып табылады. Садақа – сондай-ақ мақұлданған істерді орындауға **ынталандыру** және **айыпты** нәрселерден **тыю** (Муслим, Зекет, 54). Садақа тек **зәкір** сөздерін айтудан тұрмайды. Адамдарды жақсылық пен ізгілікке нұсқау, оларды барлық жаман және жағымсыз нәрселерден ескерту де садақа болып табылады. Көріп отырғанымыздай, садақа таратудың, яғни Алла Тағалаға шүкіршілік етудің көптеген жолдары бар. Міне, біз осы жолдардың кейбірін ғана атап өттік. Жоғарыдағы хадисте, сондай-ақ оған ұқсас хадистерден көріп отырғанымыздай, «садақа» термині өте кең мағынаға ие және Аллаһ Тағаланың разылығына жетуге себеп болатын кез келген **игі істер** мен **жақсы сөздерді** қамтиды. Мәселен, басқа бір хадисте мына амалдар да садақа қатарына кіреді: отбасыңды күнкөріспен қамтамасыз ету; қонақтарды қабылдау; әйелімен жұптасу; жемісін басқа адамдар, сондай-ақ жануарлар пайдалана алатын жеміс ағаштарын отырғызу; мұсылман бауырына сәлем беру; басқалармен қарым-қатынаста мейірімділік пен ізеттілік (Муснад, V, 154, 167, 178; Бухари, Мазалим, 24; Тирмизи, Бирр, 36; Әбу Дәуіт, Татауви, 12). «Су отты сөндіргендей садақа күнәларды өшіреді» (Тирмизи) Бұл садақаның басты артықшылықтарының бірі. Садақа арқылы күнәлардың кешірілуі хадистерде жиі айтылады. Ғалымдар бұл жерде кішігірім??? күнәлар туралы айтып отырмыз деп түсіндіреді. Үлкен күнәлар тәубемен ғана кешіріледі. Ұсақ күнәлар – көзге көрінбейтін істер. Сондықтан күнді кішігірім күнәларсыз аяқтау үшін әр түрлі формада күні бойы садақа беру жақсы тәжірибе. «Садақалардың ең жақсысы – Рамазан айында берілген садақа». (ат-Тирмизи) Бұл хадис Рамазан айында зекеттің қадірінің арта түсетінін көрсетеді. Рамазан айында үнемі садақа беру әр адамның әдетіне айналуы керек. Бұл айда адам басқа айларға қарағанда әлдеқайда көп алады. Рамазаннан бөлек, зул-хиджа айының алғашқы 10 күні де садақа үшін жақсы уақыт болып саналады және ғалымдардың пікірінше, Рамазанға қарағанда жақсырақ. «Садақа мал-мүлікті кемітпейді». Бұл хадисті оқығаннан кейін сіз бұл шындыққа қайшы келеді деп ойлауыңыз мүмкін, бірақ ғалымдар бұл абсолютті ақиқат және шынайы түрде байлық сан жағынан да, сапа жағынан да ешқашан азаймайды дейді. Біз жұмсаған ақша бізге әртүрлі формада қайтарылады. Демек, садақа бізді мал-мүлікті жоғалтудан сақтайды. «(Аллаһтың) құлдары күн сайын таңертең тұрғанда екі періште түседі.

Солардың бірі: «Уа, Алла, садақа берушіге жақсылық бер!» дейді. Ал екіншісі: «Уа, Алла, садақадан тыйылғанды жой!» дейді. Садақаның тағы бір пайдасы – періштелердің дұғасы. Оның пайдасы зор, өйткені періштелер күнәсіз жаратылыстар және Аллаһтың олардың дұғасын қабыл етпеуіне еш себеп жоқ. Сондықтан садақа бізге екі есе пайда береді. «Садақа беруге асығыңыздар! Расында, қиындық оны жеңе алмайды». Бұл хадисте садақаның сауабы туралы айтылып қана қоймай, оның қалқан болатыны, адамды қиыншылықтардан сақтайтыны айтылған. Құран Кәрімнің «Темір» сүресінде: «Аллаға және Оның Елшісіне иман келтіріңдер және Оның сендерге берген нығметінен жұмсаңдар. Сендерден иман келтіріп, жұмсағандар үшін

үлкен сауап бар» (57:7). Алла Тағаланың қасиетті кітабы Құранда мұсылмандарға: «Сендерге берген мал-мүлкімізден жұмсаңдар» (63:10) деп шақырады. Алла Тағала: «Садақа берсеңіз, бұл керемет. Ал егер кедейлерге садақа беріп, оны жасырсандар, бұл сендер үшін одан да жақсы» (2:271). Қасиетті Құран Кітабының «Сиыр» сүресінде Алла Тағала: «Алған нығметтеріңнен және жер бетінде сендер үшін өсірген нәрселерден садақа беріңдер және садақа ретінде жамандықты беруге ұмтылмандар. ...» (2:267). Басқа хадистерде де осы тақырыпқа сілтемелерді табуға болады: Муслим жеткізген хадисте Мұхаммед пайғамбар: «Алла Тағала жақсылықтан басқа ешнәрсені қабылдамайды!» деген. «Сиыр» сүресінде Алла Тағала: «Мал-мүлкін Алла жолында жұмсағандар және садақаларын қорлаумен бірге жасамағандар үшін Раббыларының алдында сауап бар. Олар қорқынышты білмейді және қайғырмайды» («Бақара» сүресі, 262-аят).

Қажылық – бесінші парыз

Меккеге қажылық, егер физикалық және материалдық мүмкіндік болса, өмірінде кемінде бір рет жасалады. Қажылық зул-хиджа айының 12-ші айының 7-10 күндері аралығында болады. Ол Харам мешітіне, әс-Сафа мен әл-Маруа төбелеріне және Меккенің басқа да киелі жерлеріне бару, сондай-ақ әртүрлі тазарту рәсімдерін орындаудан тұрады. Ұсынылатын, бірақ міндетті емес іс-шараларға Мәдинадағы Мұхаммед пайғамбардың қабірін зиярат ету кіреді. Қажылық парызын өтегендер қажы деген құрметті атаққа ие болып, мұсылман қоғамында ерекшеленеді, алайда қабыл болған қажылық – атақ үшін емес, ерекшелену мен мақтану үшін емес, өз ақыретің үшін барған қажылық. Ұжымдық қажылықпен бірге жылдың кез келген уақытында орындалатын умра деп аталатын жеке қажылық бар.

Сенім ілімі

Исламда шіркеу сияқты институт жоқ, христиандықтағыдай догма да жоқ. Ислам ілімінің негізгі ережелері Құран Кәрімде және Мұхаммед пайғамбардың сүннетінде баяндалған. Мұсылмандық көзқарас бойынша олар Аянның әртүрлі түрлерін білдіреді Құдайдан келетін («Құдай айтқан») және Пайғамбардың өзіне тиесілі («Құдайдың рухымен жазылған»). Суннизмде бір Құдайға, періштелерге, Жазбаларға, пайғамбарларға, Қиямет күніне және тағдырға сену қағидаларынан тұратын канондық сенім ілімнің бір түрі дамыды. **Құрандағы** әлемнің суреті теоцентристік және белгілі бір мағынада антропоцентристік. Ислам антропологиясы христиан антропологиясынан айырмашылығы, «бастапқы күнәға» аса мән бермейді, Құдай Адам мен Хауа ананың күнәсін кешірді, бұл Иса Мәсіхтің өзін-өзі құрбан ету қажеттілігін жояды. **Алла** барлық нәрсенің жалғыз және құдіретті Жаратушысы, оның нақты бейнесі жоқ және Исламдағы жалғыз құлшылық нысаны болып табылады. Құдай бәрін білуші және барлық жерде бар, әлемнің абсолютті билеушісі. Аса Қамқор және ерекше Мейірімді Раббысы үнемі жаратылғандарына ризық беріп, оларға үнемі қамқорлық жасап отырады, ал бүлікшілермен (имансыздар, күнәһарлар) өте күшті және қатал. Әр нәрсе Оның абсолютті бірлігіне, хикметіне және кемелдігіне куә. Ислам қатаң монотеизмді (таухид) талап етеді. Алланың бірегейлігіне сену және оған бойұсыну – иманның негізі. Өзгеге құлшылық ету (ширк) ең үлкен күнә. Ислам иудаизм мен христиандыққа қарағанда унитарлық принципті жүзеге асырудағы қатандық пен жүйелілікті талап етеді. Ислам *Үшбірлік* және *Инкарнация* сияқты христиандық догмалардан толықтай бас тартады, оларда шынайы монотеизмнен ауытқуды көреді. Пұтқа табынушылықтан қорқып, Ислам діні тек Құдайды ғана емес, адамдар мен жануарларды да бейнелеуге тыйым салады.

Періштелер (малайка) – Алланың қалауын сөзсіз орындайтын нұрдан жаратылған жаратылыстар. Ең танымал періштелер: Жәбірейіл пайғамбарларға илаһи аянды күзетіп, жеткізеді; Микаил барлық жаратылыстардың тағамына қамқорлық жасайды; Исрафил Қиямет күнінің келетінін және өлгеннен кейін қайта тірілуін хабарлайды; ал Өлім періштесі Азраил өлгендердің жанын алып кетеді. Жәннатты Ридуан періште, ал тозақты Мәлік періште басқарады. Әрбір адамға қамқоршы періштелер және оның барлық әрекеттерін қиямет күні алатын кітапқа жазатын екі періште тағайындалады. Рухтар әлемі періштелерден басқа жындар әлемінен тұрады, олардың негізгісі құлаған жын Ібіліс (Шайтан атанды). Ібіліс Алла жаратқан Адамға сәжде етуден бас тартты, бұл үшін Алла оны қарғады, бірақ оған қиямет күніне дейін адамдарды азғыру құдіретін берілді.

Исламға дейінгі қасиетті **жазбалар**, Пайғамбарларға түсірілген Құдайдың аяны әдетте Жазба түрінде болады. Ислам Мұса пайғамбарға түсірілген Тәуратты Қасиетті Жазба деп таниды; Забур – Дәуітке; Инжил – Исаға; Сухуф бірнеше пайғамбарларға түсірілген; Мұхаммед пайғамбарға Құран түсірілген. Исламдық тұрғыдан алғанда, Тәурат, Забур және Инжилдің түпнұсқалары сақталмаған. Мұсылмандар еврейлер мен христиандарға берілген Жазбалар бұрмаланған (тахриф), тек Құдай қорғаған Құран жер бетіне түсірілген күйінде сақталған деп есептейді. Қолданыстағы Таурат, Забур және Інжіл Исламдағы Қасиетті Жазбаларға жатпайды. Ислам ілімі бойынша Құран түскеннен кейін Тәурат, Забур және Інжілдегі діни ережелер Алла тарапынан жойылды. Тәурат – Алланың Мұса пайғамбарға түсірген қасиетті кітабы. Таурат Құранда әрдайым дерлік Інжілмен бірге айтылады. Ислам діні бойынша раввиндер мен хатшылар қасиетті кітаптың бір бөлігін ғана жаттап, Тәуратты бұрмалап, оған жоқ тыйымдарды жатқызған. Мұхаммед пайғамбар мен яһудилер арасындағы дауларда Тауратты пайғамбардың пайдасына куә ретінде келтіреді. Құрандағы Тәураттың дәйексөздері кейде дерлік бірдей, кейде жырларды (Забур) анық емес еске салады. Ислам дәстүрі Таураттың түпнұсқасы Навуходоносор II-нің Иерусалимді жаулап алуы кезінде өртеніп, жоғалғанын хабарлайды. Қалған

жеке әңгімелер еврей халық дәстүрімен араласып, көптеген ғасырлардан кейін бір кітапқа жинақталды. Мұсылмандар бұл кітапты Мұса пайғамбар әкелген Тәураттың түпнұсқасы деп есептемейді. Забур – Ислам пайғамбары Дәуітке түсірілген Қасиетті Жазба. Исламда Зәбур Тәураттан кейінгі екінші және Аллаһ түсірген кітаптың көлемі жағынан ең кішісі болып саналады. Ислам теологтарының көпшілігі Забурды Псалтирь деп санайды. Дәуіт пайғамбар Мұсаның шариятын басшылыққа алды, ал Забур Мұсаның шариятын одан әрі нығайтуға шақырылды. Забурдың өлеңдері (забурлары) поэтикалық стильде ашылды. Инжил – Ислам пайғамбары Исаға түсірілген қасиетті жазба. Құран бойынша Инжил Тәураттың ақиқатын растау үшін түсірілген. Бастапқыда Инжил тек ауызша дәстүрде ғана өмір сүрді және Исадан кейін бірнеше ондаған жылдар ғана оның алғашқы жазбалары пайда болды. Біздің заманымызға жеткен Инжил мәтіндері Иса пайғамбардың кейбір істерін жеке тұлғалардың қайталауы ғана бола отырып, бастапқы Инжилдің мағыналарын ішінара ғана көрсетеді. Ислам дәстүрі бойынша Алла Тағала жүз шиыршық (сухуф) түсірді, оның 21-і Адамға, 29-ы Шиске, 30-ы Ыдырысқа және 10-нан Ибраһим (Ибраһим) мен Мұсаға (Мұсаға) түсірілген. Құран (араб тілінен аударғанда – дауыстап оқу) – мұсылмандардың басты қасиетті кітабы. Құран 22 жыл бойы Жәбірейіл періште арқылы Мұхаммед пайғамбарға бөлік-бөліммен жеткізілген Құдайдың жаратылмаған және мәңгілік сөзі болып саналады. Мұхаммедтің көзі тірісінде Құранның мазмұны жадтан жеткізілді. Ол қайтыс болғаннан кейін Әділ халифа Османның бұйрығымен Құранның жазбаша мәтіні (мусахафы) жинақталып, халифаттың әртүрлі бөліктеріне жіберіліп, канондық деп жарияланды. Құран мәтіні 3-тен 286-ға дейін аяттардың (аяттардың) саны әртүрлі 114 тарауға (сүреге) бөлінген. Әртүрлі санақ нұсқалары бойынша Құранда 6204-тен 6236-ға дейін аят бар. Сүрелердің реті олардың мазмұнына немесе шыққан уақытына байланысты емес. Ең бірінші «Фатиха» сүресі ерекше құрметке ие, оны мұминдер дұға ретінде жиі оқиды. Құранның басым бөлігі рифмалық прозамен жазылған. Құранның барлық сүрелері (9-шы сүреден басқасы) «Аса қамқор, ерекше мейірімді Алланың атымен...» деп басталады. Құран мәтіні тек араб тілінде қасиетті, ал оның аудармалары, мұсылмандардың пікірінше, шынайы мағынаны жеткізе алмайды. Неге??? Бұл шамалы бірдеңе түсінгеннен де жаман ғой. Міне сондықтан қазір Қасиетті Ислам жерлерінде соғыс, аштық, жарылыс, елден безу. Басты себебі – Құранның ақиқатын түсінбеу немесе соған сай әрекет етпеу.

Ислам догмасының орталық ережелерінің бірі – **пайғамбарлар** арқылы илаһи уахи түсіру ілімі. Алла тағала адамдарға елшілерін жіберіп, олар арқылы өзінің әулиеліктерін, ерік-жігерін ашып, оларды жұмақта құтқарылатын хақ жолға бағыттайды.

Пайғамбарлар екіге бөлінеді: пайғамбарлар (нәбилер) және елшілер (расул). Құранда 25 пайғамбардың есімі кездеседі, оның ішінде Адам, Мұса, Нұх, Иса т.б. Бір аңыз бойынша барлығы 124 мың пайғамбар (нәби) жіберілген. Алайда оның 300-і ғана елшілер (расул) болған. Әрбір пайғамбар өз халқына уағыз айту үшін жіберілген және тек Мұхаммедтің миссиясы барлық тайпалар мен халықтарға бағытталған. Мұсылмандар бұрынғы пайғамбарлардың ілімін олардың ізбасарлары бұрмалаған деп есептейді, сондықтан тек Мұхаммед пайғамбар ғана ақиқат сенімнің соңғы елшісі.

Құран бойынша ақырзаманнан кейін **қиямет күні** болады. Оның жақындауының дәлелі ретінде Меккедегі Қағбаның жойылуы, Құранның ұмытылуы, Даджалдың пайда болуы, Исаның екінші рет қайта тірілуі, т.б. Алла тағала адамдарды жауапқа тартады, содан кейін сотталғандардың барлығы не тозаққа (жаһаннамға) тасталады, не жұмақ бақтарына (жәннат) барады. Адамның өлгеннен кейінгі жағдайы мұминнің өмірінде жасаған амалдарының жиынтығына байланысты. Барлық діни нұсқауларды мүлтіксіз орындаған мұсылмандар жәннатта мәңгілік рахатқа кенелсе, күнәһарлар мен кәпірлер тозақта азап шегеді. Құран кәрімде жәннат – бәрі молшылықта: тамаша ас, таза салқын су және түрлі ләззаттар бар тамаша жер ретінде берілген. Тәндік ләззаттарды рухани ләззаттар киеді, олардың ең жоғарысы – Алланың жүзін көру. Тозақтағы күнәһарлар ыстық шайыр мен оттан шексіз азапқа тап болады. Тамағы – зек-

кум ағашының жемісі, сусыны – ішін күйдіретін қайнаған су. Пайғамбарлар мен ізгі адамдардың шапағаттары азат етуге немесе тозақ азабынан құтылуға көмектеседі. Күнәһар мұсылмандар азды-көпті тозақта болған соң Алланың мейірімімен жәннатқа көшеді.

Тағдыр (Қадар мен қада) – жақсылық пен жамандықпен бірге Құдайдың алдын ала жазылғанына сену, негізгі догмалардың бірі болып табылады, оған сәйкес, әлем жаратылмай тұрып, Құдай әрбір нәрсе үшін оған не болатынын алдын ала белгілеген. Алла тағаланың қалауына байланысты болмаған ешнәрсе жоқ және Оның тағдыры болған оқиғалардың барысын ештеңе өзгерте алмайды. Тағдырға сену шынайы сенушілерді фатализмге және барлық әрекеттерін Құдайға «жаппарлауға» апармауы керек. Әрбір мұсылманның ерік-жігері бар және өз ісіне жауапты. Жанның өлмейтіндігіне сену, өлген кезде тәннен шығып, барзах деп аталатын белгілі бір жерде қиямет күніне дейін тұратын ерекше заттың (жанның) болуын болжайды. Исламдық сенім бойынша, «ақырзаман» сөзсіз келеді, оның уақыты тек Аллаға ғана аян. Дүниенің ақыры аяқталғаннан кейін, Құдайдың соңғы әділ үкімі үшін барлық өлгендердің қайта тірілуі болады. Сынақта Алла әрбір пенденің барлық іс-әрекетін қарастырып, бағалайды, содан кейін адам не тозақ азабын тартады, не жәннатта бақытты өмір сүреді. Христиан дінінен айырмашылығы, Ислам әрбір адам күнәсіз туылады және ақырет күні ол тек өз іс-әрекеті үшін жауап береді деп есептейді.

Ислам заңдары

Шариғат (араб тілінен аударғанда – дұрыс жол, заң, міндетті ережелер) – Құран мен Сүннетте бекітілген, бір жүйеге келтіріліп, діндарлардың өмірін барлық салаларда: діни қызметте, моральдық әрекеттерде, экономикалық, саяси салаларда реттейтін әлеуметтік, тұрмыстық, отбасылық ережелер жиынтығы. Мұсылмандық неке т.б қарым-қатынастар. Мұсылман елдерінде шариғат нормалары діни заңнама мәртебесіне ие. Басқа діндердің нормативтік үкімдерінен айырмашылығы, шариғат белгілі бір адамның өмірінің мән-жайларын ескереді, бұл шариғат нормасын абсолютті етпейді. Шариғаттың құрамдас бөлігі – ислам құқығы. Бастапқыда мұсылмандардың барлық әрекеттері харам және мақұлданған (халал) болып екіге бөлінсе, шариғаттың түпкілікті қалыптасу уақытына қарай амалдар бес санатқа (хукм) бөлінді: парыз (ваджиб) – орындалуы парыз деп саналған амалдар; мұстахаб (сүннет) – орындалуы қалаулы болып саналатын нәпіл амалдар; мубах – орындалуы міндеттелмеген, бірақ тыйым салынбаған рұқсат етілген әрекеттер; мәкрух – қалаусыз (танзих) немесе тыйым салынған (тахрими) деп саналатын әрекеттер; Харам – қатаң тыйым салынған әрекеттер. Дербес ғылыми пән ретінде құқық теориясы мен әдіснамасы – «усул әл-фиqh» қалыптасты, оның аясында құқықтың төрт «қайнар көзі» туралы ілім қалыптасты: екі «материалдық» дереккөз – Құран және Сүннет; және екі «ресми» – Ижма' және ұқсастық бойынша Қияс. Сонымен қатар шариғат заңының қайнар көздеріне Пайғамбардың, сахабаларының пікірі, жергілікті әдет-ғұрыптар (урф, адат) т.б. Егжей-тегжейлі рәсімдік және заңдық тыйымдар, мұсылмандарға шошқа етін және өлген жануарлардың етін, алкогольдік сусындарды, есірткі және басқа да мас ететін заттарды жеуге рұқсат бермейді. Құмар ойынына, ысырапшылдыққа және өсімқорлыққа тыйым салынады. Құран Исламға дейінгі Арабияда кең таралған жаңа туған қыздарды тірідей жерлеу дәстүріне тыйым салады, қанды кек алуды шектейді, өз-өзіне қол жұмсауға және адамдарды құқықсыз өлтіруге тыйым салады.

Мұсылман елдерінде табыстың 20%-ын құрайтын жеке меншікке салық (хұмс), ораза кезіндегі салық (пітір садақасы) және имансыздардан алынатын салық (жизия) бар[15]. Исламның әлеуметтік доктринасы теңдік, ынтымақ, белсенділік және аскетизмге қарсы тұруға толы. Мұхаммед пайғамбар былай деген: «Сендердің ең жақсыларың – көктегі нәрселер үшін жердегі нәрселерге немқұрайлы қарағандарың емес, керісінше істегендерің емес; Сендердің ең жақсыларың – екеуінен де алғандарың». Мұсылмандық этика осы ұстанымды ұстанып, еңбекпен байлықты жарылқап, бойдақтықты жоққа шығарады. Классикалық исламда белсенділік бағдары көбінесе Құдайдың алдын ала белгілеу догмасымен қатар өмір сүрді. Мұсылман теологтарының көпшілігі өздерінің ниеттерін жүзеге асыру үшін бар күш-жігерін салуға, Құдайдың көмегіне сеніп, бар жағдайды өзгертуге шақырды және адамның бақылауынан тыс болатын нәрселерді алдын ала белгіленген деп қабылдау керек. Уақыт өте келе, құдайлық детерминизм, мұсылмандардың діни санасында, ең алдымен, белсенді емес фатализм және тыныштық рухында қабылданды. Ислам либерализмі, Халифат жағдайында пайда болған исламның классикалық саяси теориясы дін мен мемлекет бірлігін қорғайды. Халифаттың саяси идеалы сөзсіз теократиялық емес, сондықтан кейбір зерттеушілер «теократия» эпитетінің қолданылуына жол берсе, мұны әрқашан «атқарушы», «қорғаушы» және тіпті «зайырлы» теократия сияқты түсіндірулер арқылы жасайды. Көптеген заманауи мұсылман реформаторлары исламдағы билік тек зайырлы болуы мүмкін деп санайды, өйткені ислам «рухани» діни билікті білмейді. Қатаң мағынада шииттерге теократиялық (дәлірек айтсақ иерократиялық) идея тән.

Исламдағы алғашқы діни-саяси бөліну VII ғасырдың екінші жартысында пайда болды. Халифаттағы биліктің сипаты мен үздіксіздігіне қатысты келіспеушіліктер мұсылмандардың суннит, шииттер (арабша «ізбасарлар») және харижиттер (арабша «әрекет ету») болып екіге бөлінуіне әкелді. Сунниттер алғашқы төрт тура жолдағы халифаның билігінің заңдылығын

мойындады, ал шииттер мұсылман қауымының жалғыз заңды басшысы төртінші тура жолдағы халифа және шииттердің бірінші имамы Әли (661 ж. қайтыс болған) және одан кейін өлім, оның ұрпақтары (Алидтер). Бұл бөлінудің салдарынан Араб халифатындағы азамат соғысы болды. 7 ғасырдан бастап ислам теологиясында иман мәселесі, үлкен күнә жасаған адамның жағдайы, тағдыр, илаһи болмыс пен сипаттардың арақатынасы, «жаратылу» сияқты теориялық мәселелерге қызығушылық туды. Құран және т.б. Осы мәселелердегі келіспеушіліктер бірқатар ағымдардың пайда болуына әкелді, олардың арасында сүнниттер, шииттер, харижиттер, муржииттер және муғтазилиттер бар. Нәтижесінде исламда ресми православие қалыптаспады, теологиялық полемика көптеген ғасырлар бойы исламдық діни өмірдің ажырамас бөлігі болып қала берді. Көзқарастар мен мүдделердің белгілі бір тепе-теңдігі азды-көпті стихиялы түрде қалыптасады, оның тән белгілерінің бірі мұсылмандардың жалпы рухани және өркениеттік бірлігін сақтай отырып, исламның көптеген жергілікті (аймақтық және этникалық) түсіндірмелерінің болуы. Суннизм – исламдағы ең үлкен конфессия (шамамен 85-90% мұсылман). Ол қоғам мүшелерінің көпшілігінің пікірлері мен әдет-ғұрыптарын, теориясы мен тәжірибесін білдіретін «мажоритарлық» ислам ретінде әрекет етеді. Суннизм шектен шыққандардың ортасы болып табылатын «дұрыс» доктринаға, сондай-ақ конформизмге (немесе прагматизмге), статус-квоны заңдастыруға, қалыптасқан рәсімдерді, нанымдар мен институттарды заңдастыруға бағытталған. Екі калам мектебі – Аш’ари мен Матуриди дамытқан сунниттік теология да «орташа» болып дамыды. 8-11 ғасырларда сүннизмде құқықтық мектептер (мазһабтар) пайда болды: ханафи, малики, шафии және ханбали мазһабтары. Кейбір мәселелерде мазһабтар арасында келіспеушіліктер болғанымен, сүнниттік мазһабтардың барлығы заңды және эквивалентті болып саналады. Мазһабтардың ішінде ең кең тараған (одан кейін дүние жүзіндегі барлық мұсылмандардың үштен біріне жуығы) 16 ғасырдың басында Осман империясында ресми түрде қабылданған және қазір бұрынғы КСРО мұсылмандары арасында басым болған ханафизм болып табылады. Ханбализм де теологиялық мектеп, оның жақтастары, әсіресе, уахабшылар келіспеушіліктерді жоққа шығарумен, қасиетті мәтіндерді түсінудегі сөзбе-сөз, жаңашылдықтың барлық түріне төзбеушілікпен, діни рәсімдер мен нормаларды сақтаудағы тым қатандығымен ерекшеленеді[8]. Имамит шиіттері (он екі) Әли ибн Әбу Талибтің тікелей ұрпақтарынан 12 имамды таниды, олардың соңғысы Мұхаммед әл-Махди 9 ғасырдың соңында жұмбақ жағдайда жоғалып кетті. Исмаилилер 8-ғасырдың ортасында Джафар ас-Садықтың мұрагері мәселесіне байланысты шиіттердің бөлінуімен бірге екіге бөлінді; ерте қайтыс болған үлкен ұлы Исмаилдың есімімен аталды, оның ұлы Мұхаммед Исмаилит шиіттік жетінші имам деп танылды. Шииттер Мәһдидің қияметке дейін шығып, жер бетінде теңдік пен әділеттілік орнататынына сенеді. Шииттер де сүнниттер сияқты Құранның қасиеттілігін мойындайды, сүннеттегі өздерінің хадис жинақтарын таниды. Сонымен қатар, шииттерде имам Әли туралы хадистерді қамтитын өздерінің «қасиетті жазбалары» (ахбар) бар. Меккеден бөлек, шиіттердің ғибадат етегін орындары Ирактың Наджаф және Кербала қалалары, сондай-ақ Иранның Құм және Мешхед қалалары болып табылады. Имамит шиіттерінің ішіндегі ең ықпалды дінбасылары ірі молдалар (мужтахидтер) болып саналады, олардың ішінде ең беделділеріне Аятолла және Аятолла Ұлы атақтары беріледі. Шииттер уақытша некені (мута) заңды деп таниды және өз сенімдерін тақуалықпен жасыруды (такия) қолданады. Шиіттерге бесін мен екінтіні, ақшам мен құптан намаздарын қатар оқуға рұқсат етілген. Сүнниттер сапарда ғана намазды біріктіреді. Ибадизмді дүние жүзінде 1,5 миллион мұсылман (барлық мұсылмандардың ~ 0,1%) ұстанады, олардың көпшілігі Оманда тұрады. Ибадизм көбінесе харижизмнің қалыпты нұсқасы ретінде байланыстырылады және қарастырылады, дегенмен Ибадилердің өздерін харижиттер деп танудан бас тартады. Харижиттер тобының көпшілігінен айырмашылығы, Ибадизм күнәһар мұсылмандарды кәпір деп санамайды. Имам әл-Раби ибн Хабиб әл-Фарахидидің «Муснад» жинағындағылар сияқты кейбір Ибади хадистерінде Исламның ерте тарихына қатысты бірегей есептер бар, бірақ Ибади хадистерінің көпшілігін стан-

дартты сунниттік жинақтардан да табуға болады; қазіргі ибадилер барлық стандартты сунниттік жинақтарды жиі мақұлдайды. Ажрадиттер, азрақиттер, маймуниттер, наждилер, язидтер және т.б. сияқты харижиттер қауымдары бұрынғы күштерін жоғалтып, қазір іс жүзінде әрекетсіз. Сопылық – исламдағы мистикалық ағым. Сопылық қозғалыс Омейядтар тұсында пайда болып, мұсылман қауымының күрт дифференциациясына және билеуші элитаның **сән-салтанат пен бос өмір** сүруіне әлеуметтік наразылығын білдіретін аскеттік формаларды алды. 8-9 ғасырларда сопылық Құдайды мистикалық тануға бағытталған және **фикһтың** теология, ритуализм және фикһ схоластикасына қарсы ағымға айналды. Келесі екі ғасырда бытыраңқы сопылық қауымдар мен монастырлар дервиштік ордаларға немесе бауырластықтарға (тарикат) біріге бастады, олардың мистикалық тәжірибенің өзіндік жүйелері, бастау және инвестициялау рәсімдері және сыртқы белгілері бар. Тариқаттардың қызметі арқасында 13 ғасырдан бастап сопылық «халықтық» исламның негізгі формасына айналды. Сопылық ілім бойынша әрбір адам рухани тәлімгердің басшылығымен өзін-өзі жоққа шығару, аскетизм және дұға ету арқылы Құдаймен байланысқа қол жеткізе алады. Сопылық 4 кезеңнен тұрады: Шариғат – ислам заңдарын мүлтіксіз орындау; Тариқат – шәкірт рөліндегі жаңашылдық кезеңі, өз еркін ұстаз бен Алланың еркіне бағындыруға ұмтылу; Мағрифат – қисынсыз жолмен жеткен тәжірибесіз білім; Ақиқат – илаһи ақиқатты ұғыну. Сопылық тәжірибенің маңызды элементі зікір болып табылады, оның барысында дұға формулалары бірнеше рет қайталанады. Зикирлер тыныш (хафи) және қатты (дәһр) болуы мүмкін, соның ішінде музыка мен барабанды қолдану.

Құрантану және хадистану

Ислам құқығымен тығыз байланыста **құрантану** (әсіресе тәпсір) және **хадистану** сияқты діни пәндер дамыды. Ашылған деректерді тереңірек түсіну қажеттілігінен алыпсатарлық теология – **калам** дүниеге келді. Кәләмнің негізгі мәселелері илаһи сипаттар мен илаһи болмыстың арақатынасы, сондай-ақ тағдыр мен таңдау еркіндігі мәселесі болды. Антикалық философияның, әсіресе аристотелизмнің ассимиляциясы нәтижесінде араб тілді перипатетизм пайда болды, оның ең ірі өкілдері әл-Фараби, Ибн Сина және Ибн Рушд. Мұсылман мемлекетінің әлеуметтік, оның ішінде құқықтық нормалар жүйесі 8 ғасырдың бірінші жартысына дейін негізінен исламға дейінгі бастау алған және өз қызметін жалғастырған нормалардан тұрды. Халифаттың құқықтық жүйесі бастапқыда римдік-византиялық, сасандық, талмудтық, шығыс христиандық құқықтың кейбір элементтерін және арабтар жаулап алған аумақтардың жеке жергілікті әдет-ғұрыптарын қабылдады, олардың көпшілігі кейінірек исламдандырылды және фикхке енгізілді. 8 – 9 ғасырдың бірінші жартысында **фикх-фикһ** ғылымының өзіндік тілі мен әдістемесі дамыды; Құқықтық шешімдердің негізгі қайнар көздері Құран мен сүннет болды. Мұсылман қауымының бірауызды пікірі – иджма – құқықтық шешімдердің дербес қайнар көзі ретінде танылды. Фуқаһар кез келген практикалық сұрақтарға Құран мен сүннеттен жауап алуы керек деген қорытындыға келді және оны алудың әдіс-тәсілдері (әл-истинбат) біртіндеп дамып келеді. Олар ижтиһадтың негізі болды. Ұқсас бойынша жаңа нормаларды тұжырымдау шарттары бұрыннан белгілі шешімдерден пропорционалдық заң (иллаһ) алу арқылы белгіленді, осылайша құқықтық шешімдердің тағы бір қайнар көзі – қияс танылды. Қиястың танылуы фикһтың ерекше бағыты – «усул әл-фикһтың» пайда болуын белгіледі. Шамамен 10 ғасырда фикһ ақырында дербес діни пән ретінде пайда болды. 9-10 ғасырларда сүнниттік төрт негізгі мәзһаб қалыптасты: ханафи, малики, шафиғи және ханбали. Шииттік исламда қазіргі уақытта жафарит (имами), зәйди және исмаилит мазһабтары әрекет етеді. Әрбір мазһабтың ілімдері еңбектерде баяндалған, олардың көпшілігі ерте және классикалық орта ғасырларда мазһабтың негізін салушылар, олардың ең жақын шәкірттері мен ізбасарлары жазған. 9-ғасырдың ортасынан бастап сүнниттерде бірте-бірте өткеннің ірі факихтары ғана ижтиһадқа құқылы деген пікір қалыптаса бастады. 10 ғасырдың ортасында үнсіз консенсусқа қол жеткізілді, бұл жаңа мәзһабтардың құқықтық шешімдерді (**пәтуа**) тұжырымдау тәсілдерінің өзіндік жүйесімен пайда болуын мүмкін етпеді. Белгілі бір мәзһабтың ілімін ұстану қажеттілігі **тақлид** деп аталады. Осы кезден бастап фикхтің дамуы мойындалған мәзһабтар аясында жалғасын тапты. 19 ғасырдың екінші жартысында ең дамыған ислам елдерінің құқықтық жүйелерінде фикх құқығы өз орнын негізінен Батыс Еуропа үлгілерінен көшірілген заңнамаларға берді. Нәтижесінде фикх негізінен жеке мәртебелік қатынастарды реттеуде өз орнын сақтап қалды. Фикһ заңының дамуы үшін 19 ғасырдың екінші жартысы – 20 ғасырдың басында. Биліктің тапсырмасы бойынша дайындалған, бірақ мемлекеттік мойындауын алмаған шығармалардың заң жобалары түрінде пайда болуы тән болды[28]. 19 ғасырдың екінші жартысынан бастап жалпы тенденция фикх рөлінің тұрақты төмендеуіне қарамастан, мұсылман халқының басым бөлігі бар елдерде фикһтың жекелеген салалары, институттары мен нормалары әлі күнге дейін сақталуда.. Қазіргі жағдайда фикһ заңы бір дәрежеде қолданылады, құқықтың формальды қайнар көзі ретінде өзінің маңызын сақтап қалды. Қазіргі уақытта көптеген ислам елдерінің конституциялары фикхтің негізгі нормаларын заңнаманың негізгі қайнар көзі ретінде таниды. Сондықтан тиісті заңнамаларды дайындау кезінде фикх бойынша классикалық еңбектер кеңінен қолданылады. 20 ғасырдың ортасынан бастап қазіргі заңгерлердің фикһ құқығының жекелеген салалары мен институттары туралы еңбектері кеңінен тарады. Қазіргі әдебиетте фикхты жалпы және оның жекелеген салаларын және қазіргі заңнама мен басқа да құқықтық жүйелерді салыстырмалы түрде зерттеулер маңызды орын алады. Мұсылман сенімі (**'ақида**) дог-

малардың, идеялар мен концепциялардың бірегей қоры болып табылады. Ақида исламдық догматикалық-құқықтық жүйенің белсенді қалыптасу кезеңінде (8 ғ.) пайда болды, оның тікелей ізашары «теркілеу» (радд) жанрында жазылған шығармалар болды. Ашық полемикалық сипаттағы теріске шығарулардан айырмашылығы, ақида ислам догматикасы мен құқығының негізгі мәселелері бойынша догматикалық мектептің немесе жеке автордың ұстанымдарын баяндайтын, жариялау сипатындағы қысқа, айқын мәтін болды. Ақидада тұжырымдалған ережелердің алдында «сену керек...» (эл-иман би...), «біз сенімдіміз...» (на 'тақида) және осыған ұқсас [...] формулаларымен келеді. Алғашқы ақидалардың бірінің мәтіні 8-ғасырдың басында сүнниттердің атынан қысқаша мәлімдеме жасаған сириялық теологтар (Умайя ибн Осман, Ахмад ибн Халид ибн Муслим, Мухаммад ибн Абдулла) сенім концепциясы тобына жатады. Исламның негізгі догматикалық мектептерінің қалыптасу кезеңінде (IX-XI ғасырлар) имам Әбу Ханифаға жатқызылған «эл-Фикһ әл-акбар» және «Китаб әл-уасия» сияқты ақидаға қатысты әйгілі кітаптар пайда болды. «Ақида» ат-Тахауидің, сондай-ақ мутазилизмнің ең көрнекті өкілдерінің қаламына жататын бірқатар ақидалар. 9 ғ. ортасында Бағдат дәстүршілері бірқатар ақидалар ойлап тапты, олардың ең танымалы Ахмад ибн Ханбалдың алты ақидасы. 10 – 11 ғасырдың басында алғашқы ашъари ақидалары (Ақида әл-Ашари) құрылды, дәстүрге қарсы әл-Жувейнидің «эл-‘Ақида әл-Низамия», маликилер. Ибн Әбу Зейд әл-Кайруванидің «ар-Рисала» болды. 9 ғасырдан бастап ақидаларға негізгі ережелерді дәлелдеу жүйелері енгізіле бастады, оларда арнайы «доксографиялық» бөліктер бар. 10 ғасырдағы ислам догмасының және құқығының дамуы мұсылман дәстүрінде «ақида» немесе «и'тикад» атауын алған кодекстердің пайда болуына әкелді. Бұл кодекстер негізгі догматикалық идеяларды, құқықтық, этикалық, ғұрыптық нормалар мен ережелерді ұсыну мен негіздеуді қамтыды. Бұл түрдегі ең елеулі еңбектер әл-Ашариге (10 ғ.), Ибн Баттаға (10 ғ.), әл-Ғазалиге (11 ғ.), әш-Шахрастаниге (12 ғ.), әл-Джиланиге (12 ғ.), ан-Насафи (14 ғ.), Ибн Таймие (XIV ғ.) және басқа авторлар. Кең ауқымды кодтардың пайда болуына қарамастан, қарапайым және қол жетімді қысқа ақида әлі де сенім негіздерін көпшілікке «жариялаудың» негізгі нысандарының бірі болып қала берді. 11 ғасырда ол жоғарғы билік атынан «правоверия» жариялауға сайланды («Қадириттік сенім символы»). Құранды түсіну және түсіндіру ғылымына қатысты еңбектер («илм әл-Құран уа-т-тафсир») исламдық діни ілімнің қалыптасуында шешуші рөл атқарды және араб Мұсылман қоғамы елдеріндегі идеологиялық және саяси күрестің негізгі кезеңдерін көрсетті. Ислам ілімі бойынша Құранның ең жақсы білімі Мұхаммед пайғамбарда болған, ол өзінің сахабаларына Жазбаның мағынасын түсіндірді. Пайғамбардың сахабалары көптеген аяттардың айтылу жағдайларын, Пайғамбардың қарсыластарымен айтысқа түсу себептерін жадында сақтаған. Бұл Құранның нақты пайда болу тарихын бейнелейтін **тафсирлердің** көпшілігіне бір немесе басқа түрде енгізілген ең көне қабат. Мұхаммед пайғамбар дүниеден өткеннен кейін Құранды тәпсірлеу міндетін оның сахабалары шешті. Сахабалардың ішінде ‘Эли ибн Әбу Талиб, Ибн ‘Аббас, Ибн Масғуд, Убай ибн Ка’б тәпсірлеуде ерекше беделге ие болды. Кейбір сахабалар Құранды тек Пайғамбардың сөздеріне сүйене отырып тәпсірлеген. Басқа бөлігі де (‘Умар ибн әл-Хаттаб, Ибн ‘Аббас, т.б.) өз пікірін дәлелдеу үшін араб тілі мен дәстүрлі араб поэзиясынан мысалдар келтірді. Бастапқыда тәпсір негізінен ауызша түрде болған. Мешіт имамдары жұма уағызынан кейін жеке аяттар мен сүрелерге жиі түсініктеме берді. Саяхатшылар мен уағызшылар (куссас) интерпретацияларды иуда-христиандық мәдени ортаға (israiliyat) байланысты параллель материалдармен байытты. Тафсирдің дамуы Мұхаммед пайғамбардың сүннет құрамымен байланысты. 8-ғасырдың екінші жартысында Құран мәтінін түсіндіруге қатысты хадистер жинақтары пайда болды, оларда «Құранды сүннет түсіндіреді» (әс-сунна туфас-сиру-л-Құран) қағидасы бар. Кейінірек әл-Бухаридің жалпы хадис жинақтарында (мысалы, «Сахихта») арнайы бөлімдер пайда болды. 10 ғасырдан бастап Құран тәпсірі дербес ғылымға айналып, хадистанудың бір бөлігі ретінде қарастырылмады. Құранды басқа тілдерге аударуға тыйым салу жағдайында Қасиетті Жазба мәтініне ілеспе түсіндірмелер араб тілін білмейтін

мұсылмандарды Құранмен таныстыруда маңызды рөл атқарды. Тәпсір ғылымы дамыған сайын мұсылман әлемінде тәпсірдің үш негізгі мектебі дами бастады: Ибн ‘Аббас негізін қалаған **Меккелік мектеп** (687 ж. өл.); Ибн Масғуд негізін қалаған **куфи мектебі** (682 ж. өл.); Убай ибн Кағб (643 ж. өл.) негізін салған **Медина мектебі**. Бұл мектептердің өкілдерінен басқа халифаттың басқа аймақтарында Құранның атақты тәпсіршілері де болды (мысалы, Даххак әл-Хорасани (өл. 723), Ата әл-Хузали (өл. 744), Ата әл-Хорасани (757 қ.б.) және т.б. **Хадистану** (мысалы Фатх әл-Бари – Ибн Хажар әл-Асқаланидің «Сахих әл-Бухари» хадистер жинағына жасаған түсіндірмесі) Сүннет және хадистану бір-бірімен өте тығыз байланыста. Сүннет – Құраннан кейінгі екінші иман көзі. Ол Мұхаммед пайғамбардың істері мен сөздері туралы қиссаларда баяндалады. Алғашқы хадис жинақтары хижра 1 ғасырында (7 ғасыр) жинала бастады.

Исламның әртүрлі ағымдары өздерінің хадис жинақтарын беделді деп таниды. Осылайша, сүнниттер әл-Бухари (810-870), Муслим (821-875), Ибн Мажа (824-887), Әбу Дауд (817-889), ат-Тирмизи (824) құрастырған жинақтарды сенімді хадис жинақтары деп санайды және ан-Насаи (829-915). Шииттер Мұхаммед пайғамбардың ұрпақтары (Алидтер) және кейбір сахабалар (Аммар ибн Ясир, Салман әл-Фариси, Әбу Зар, т.б.) жеткізген хадистерді ғана сенімді деп санайды. Шииттер арасында әл-Кулайнидің (864-941), Ибн Бабавайх ас-Садуктың (923-991) еңбектері және Мұхаммед ат-Тусидің (966-1067) екі жинағы хадистердің канондық жинақтары болып танылған. Хадистер негізінде Мұхаммед пайғамбардың (сирә) түрлі өмірбаяндары жинақталған[6]. Ислам қағидаларының ақылға қонымды түсіндірмесін беретін **кәләм** («илм әл-кәләм») деп аталады. Кейбір мәселелерді шешуде ең жоғарғы билік ретінде ақылға жүгіну кәләмді **пәлсафпен** біріктірді. Кәләм (мутакаллим) мен фәлсафты жақтаушылар арасындағы айырмашылық біріншілерінің пайымдауларының бастапқы нүктесі ретінде осы дінге тән мәселелерден басталса, екіншісі философияның көне үлгілерінен шығуынан көрінді. «Философтардың» өздері (**фаласифа**) өз ғылымы мен **калам** арасындағы негізгі айырмашылықты пайымдау әдістерінен көрді: фалсафа аподиктикалық пайымдауды, ал калам диалектикалық пайымдауды (терминнің аристотельдік мағынасында) пайдаланады. Полемика жүргізген кезде мутакаллималар көбінесе оппонент қабылдаған тезистерден қалаусыз немесе қисынсыз қорытындыларға (илзам) жүгінетін. Қалам бастапқыда әртүрлі діни және саяси топтармен (харижиттер, кадариттер, жабариттер, муржииттер) пікірталастар, сондай-ақ басқа дін өкілдерімен (зороастризм, христиандық) талас-тартыс кезінде пайда болды және дамыды. Бұл дауларда Құранның символдық-аллегориялық интерпретациясына (та'уил) негізделген және кейбір тезистерді дәлелдеу кезінде діни билікке сілтемелерді (тақлид) алып тастайтын, каламға тән пайымдау әдісі әзірленді [35]. Каламның (кәләм өзегі) негізгі проблемалары: мұсылман басшысына (халифа, имам) қажетті қасиеттер; адамның өз іс-әрекеті үшін жауапкершілігі (өз еркі ме, әлде тағдыр ма?), адамның қарапайым мұсылман (муслим), шынайы мүмін (му'мин), кәпір және үлкен күнә жасаған адам (сахиб әл-кәбира); Алланың бірлігі (таухид) және оның болмысы мен сипаттарының арақатынасы; Құранның уақытында жаратылуы немесе жаратылмауы. Каламның (дакик әл-қалам, латиф әл-қалам) «нәзіктері» табиғи философиялық сипаттағы тақырыптарды (қозғалыс пен тыныштық, субстанция мен акциденция, атомдар мен бостық) қамтыды.

Ақырзаман

Ақырзаманның негізгі және кіші белгілері туралы көптеген хадистер бар және 14 ғасыр ішінде дүниеде болып жатқан оқиғалар олардың сенімділігін растайды. Бұл кітапта мен мұсылмандардың қазіргі үмметі үшін ең өзектісін ғана ұсынамын.

1) Пайыздан жемеген (яғни, өсімқорлықпен айналыспаған) халық пен банк қалмады. Бірыңғай кредитпен қоректенбесе де, оның шаңына тұншыққан талай адамды көрдік, естідік. Ең бірінші проблема адам үшін финанстық жағдай

Негізінде несиелер мен қарыздар психикаға өте теріс әсер етеді, бірақ тек қазаққа емес. Ипотека 20-30 жылға дейін, автокредит 10-20 жылға дейін, жиһаз 3-5 жылға дейін бөліп төлеу. Бөліп төлеу деген не – қаржылық ауыртпалық, оны қанша сезінбейі жүре берсек те, ипотека мен кредитті банк сізге тегін беріп жатқан жоқ, біз соны әлі күнге дейін түсінбейміз. Рас-срочка да тегін емес, товардың бағасын көтеріп қояды, бәрібір сол пайызды қайтарып бересіз. Доставка тегін – бұл маркетингтік қадамдардың бірі. Адамның психологиясымен ойнау өте оңай.

Қарыз алушының өтеуге ақшасы бар болса, 1-2 шағын несие әдетте психологиялық жағдайға әсер етпейді, нағыз өз-өзіне сенімді адамдар. Мен ұзақ мерзімді борыштық міндеттемелері бар қарыз алушыларға таңғаламын, сен менің жазғанымнан бір нәрсе түсіндіңіз бе? Сізге бір адам тап болған қиын жағдай туралы айтып берейін, ол жұмысынан айырылып қалды, ал оның қалған қарызын кім төлейді? Бұндай адам ең бірінші қорқыныш сезімін бастан кешіреді, жаңа жұмыс іздеудің орнына, төлемге қабілетсіздігін мойындамайды.

Несиені қайтара алмай қалған кезде басқа жұрт ашуланып, депрессиялық күйге түседі, бірақ тек қазақтар емес, себебі үкімет өзі берді, өзі жапсын. Қарыз алушыларға тұрақты күйде немесе, ол сондай-ақ, ұзартылған күйзеліс күйі қауіп төндіреді.

Басқа жұрт үнемі қысымды сезінеді, әсіресе несиені өтеу тек өзіне ғана байланысты болса. Ал қазақ еркіндік сезінеді, әсіресе қағазды қолға алған кезде.

Басқа жұрттар қарызын төлей алмаса – басқалармен қарым-қатынасы нашарлайды, бізде керісінше күшейеді. Адам тұйық болады және басқа адамдармен араласудан аулақ болады. Ал қазақ ешқашан сондай ақкөңіл болмаған, дәл сол кезде шын ақкөңіл болады, басқа адамдармен араласуы он есеге көбейеді. Борышкердің достарымен кездесуге мүмкіндігі жоқ, өйткені ол ақшасын үнемдеп жұмсауға мәжбүр болады, қазақ ысырапшылдығын жалғастыра береді. Сондықтан қарызы бар адамдар жиі барлық байланыстарды тоқтатады, қазақ болса байланыстарды күшейтеді.

Жақын адамдармен қарым-қатынас нашарлайды, қазакемдікі жақсарады. Борышкер жұмсалған әрбір тиын үшін кез келген себеппен отбасына талап қоя бастайды, қазақ келесі тойға дайындығын бастайды. Денсаулыққа да нұқсан келеді, қазақ өлер сәтінде ғана денсаулықтың қадіріне жетеді. Тұрақты стресс жағдайында жұмыс істейтін ағза қалпына келуді тоқтатады, қазақтың денсаулығы өзінен-өзі қалпына келе бастайды. Қанда адреналиннің жоғары деңгейі сақталады, бұл иммундық жүйенің жұмысына кедергі келтіреді, қазақ стрессті стресспен жеңеді. Адам вирустар мен бактериялардың барлық түрлеріне осал болады, қазақтың иммунитетіне жететін иммунитет жоқ.

Демалыстың кез келген түрі пайдалы, миды несие туралы ойдан тазалау үшін, қазақтың миын тазалап қажеті жоқ, самоочищение. Басқа жұрттың Миы үнемі «қауіп» сигналын жібереді, ал қазақтың Миы «қашуға дайындалу» арқылы жауап береді. Жұрттың Миы үшін бұл соғыс, ал қазақтың Миы үшін бұл қалыптың жағдай.

Көбінесе мұндай жағдайларда адамдар миындағы қарызынан қашу үшін алкогольге немесе есірткіге жүгінеді. Бір күнә, одан да ауыр күнәларға алып келеді. Неліктен қарызы бар адамдар тағы жаңадан несие алады? Психологтар бұй дейді: Адам несие алған кезде эйфория

күйінде болады. Ол өзінің арманына бір қадам жақын тұрады. Ол қатты қалаған объектісіне (машина, пәтер, құрал-жабдықтар, т.б.) қарап, көптен бері қалаған нәрсеге ақыры қол жеткізе алатынын түсінеді. Сатып алудан эйфория басылғанда, пайыздарға, төлемдердің мөлшеріне және ақылмен бұның бәрі қарыз екендігін түсінген кезде алдану және әділетсіздік сезімі пайда болады. Күйзеліс салдарынан, қиын жағдайлардан шығу қабілеті жоғалады. Ішкі тепе-теңдік бұзылуы мүмкін.

Бір қызығы, несие бойынша өмір кейбір қарыз алушылар үшін өте ыңғайлы. Міне, мұндай адамдардың терең сенімдері:

- 1) Болашақ ай сайынғы нақты төлейтін ақшаларды белгілеп қояды.
- 2) Қарызбен өле алмайды – себебі оның өмірі сақтандырылған, вдруг жаңбыр жауып кетсе, қолшатырыңыз бар.
- 3) Қарыз алушының өмірі басқалар үшін құнды болады, себебі ол тез арада байып кетеді.
- 4) Барлық ақша жоспарланған, бұл өмірге тәртіп әкеледі.
- 5) Несиелер сізді тұрақты болуға және қол жеткізілген табыс деңгейінен төмен түспеуге міндеттейді.
- 6) Ортақ қарыздар ерлі-зайыптыларды ажырасудан сақтайды. 7) Ажырасқан жағдайда мүлікті бөлуден қорғау.

Несиенің пайдасы да бар екен деп қазекен қатты қуанып кеткен шығар. Бірақ бұл қарыздық тұзаққа түспеу үшін жайлылық иллюзиясы ғана. Сізге ең бастысы шыныменен уақытында қарыздарыңыздан құтылу маңызды. Сіз қарыз алғыңыз келетінін түсіндіңіз: кіріс пен шығыстың жоспарын жасайсыз, болашаққа қарайсыз және нағыз мұсылман сияқты өз әрекеттеріңізге жауапкершілікпен қарайсыз. Міндетіңізді орындауға дайын болған кезде ғана сіз несиеге дайынсыз.

Сонымен қатар, Жеке тұлғаның жетістіктерді немесе сәтсіздіктерді тек ішкі немесе тек сыртқы факторларға жатқызу қабілеті бар. Бәрін іштен көретін адамдар өзімен болған барлық жағдайға өзін кінәлі санайды. Қиын қаржылық жағдайда адам өзін-өзі кінәлайды, одан қалай шығуға болатынын ойлап, содан кейін нақты әрекеттерге барады. Өз проблемаларына қоршаған орта және басқа адамдар кінәлі деп есептейтін сырттан көретін адамдар үшін қиынырақ. Бәрін сырттан көретін адамдар теріс әсерге көбірек бейім. Әрине, жағдайдан шыға алмау сияқты обсессивті ойлар мен эмоциялардың тұйық шеңберінен шығу үшін өз психологияңызбен жұмыс істеу қажет.

Не істеу керек: тығылу керек, қашу керек. Қалжың, психологиялық стрессті азайту үшін жағымды эмоцияларға көбірек көңіл бөліңіз, сондай-ақ болашаққа деген қорқынышты азайту үшін қосымша табыс көзін қамтамасыз етіңіз.

Жағымсыз әсерді азайту позитивті, продуктивті ойларға назар аударуды үйрену пайдалы. Күн сайын өзгелерге, өмірге, Аллаға ризашылық пен қуаныш білдіріңіз. Жұмысты жоғалту қорқынышын азайту үшін қосымша табыс опцияларының болуы маңызды. Күнделікті қуаныш пен қанағаттану деңгейін арттыру үшін демалыс пен жұмыс уақытын жоспарлаңыз, психоэмоционалдық жаттығу жасаңыз, өзіңізге ұнайтын, Жаратушыға ұнайтын амалдарды жасау маңызды.

Өзіңізді психологиялық ұрып-соғып алмау маңызды. Көбінесе сіздің Санаңыздағы бейне (Визуализация) шындықтан (шынайы өмірден) әлдеқайда қараңғы болады. Теріс ойларға көп көңіл бөлуді тоқтатып, қазіргі сәтке назар аударыңыз. Қарапайым тыныс алуыңызды бақылаңыз, ішкі тыныштықты қамтамасыз етуді үйреніңіз (Жеті Аспан кітабынан). Бұл күйде жұмыс әлдеқайда өнімді болады, жаңа идеялар пайда болады және басқалармен қарым-қатынас жасау оңайырақ болады. Спортпен айналысу психологиялық стрессті азайтуға көмектеседі. Тағы бір тиімді әдіс – ішкі алаңдаушылықтан шығу үшін оңаша жерде айқайлаңыз, қалжың, бірақ бұл шыныменен көмектеседі екен. Бұл мүмкін болмаса, дәптерге жағымсыз ойларды жазуды ережеге айналдырыңыз. Осылайша сіз басыңызды олардан тезірек босата аласыз.

Аландаушылық пен қорқынышқа қарсы Позитивті, рационалды көзқарасты сақтап, ағымдағы жағдайға емес, оны қалай түзетуге болатынына назар аудару маңызды. Ә Қарызыңызды өтеу үшін үнемдеуге кеңес беремін. Бұл керемет кеңес емес, бірақ сіз кезінде ақшаны үнемдегеніңіз салдарынан қарыз алдыңыз. Қарыз алушының қалай да болса несиені қайтаруға тырысуы өзіне психологиялық соққы болып тиеді.

Көбінесе мерзімі кешіктірілген төлемдері бар адамдар банк қызметкерлері мен инкассаторлардың жек көретін тұтынушылары болады. Ішкі абырой сезімін сақтаңыз және манипуляцияларға, өзіңізді ашуландыруға, қорлау әрекеттеріне жауап бермеуге тырысыңыз, ұмытпаңыз сіз банктің ең жек көретін тұтынушысысыз. Есіңізде болсын, олардың сізді қорлауға құқығы жоқ. Егер коллекторлар сізге қауіп-қатер төндіріп немесе теріс мәлімдемелерге жол берсе, сіз олар туралы шағымдана аласыз. Мен сізге қандай жағдай болса да жасырынуға кеңес бермеймін. Бұл тек қорқыныш сезімін арттырады. Адам белгісіз нөмірдің кез келген қоңырауынан қорқа бастайды, қараңғыда көшеге шығуға қорқады, тұйық, ашушаң болады. Банкке хабарласып, жағдайды түсіндіріп, ағымдағы мәселенің шешімін бірге табуға тырысыңыз. Мысалы, кейінге қалдыруды сұраңыз. Проблемалар туралы ойламауға тырысыңыз. Миыңызға демалыс беріңіз. Осыдан кейін жұмысыңыз әлдеқайда тиімді болады. Өз өміріңізге жауапкершілікті алыңыз, экономикалық жағдайды, отбасын, жұмыс берушіні кінәлауды доғарыңыз. Бұл қарапайым болып көрінеді, бірақ іс жүзінде бұл оңай емес. Өз өміріңізді басқаратын жалғыз адам өзіңіз екеніңізді ұмытпаңыз. Қиын қаржылық жағдайдан шығуға көмектесетін жаңа мүмкіндіктер мен перспективаларды ашыңыз.

2) Көптеген адамдар дінді дүниелік игіліктерге (құны жоқ) айырбастайды.

Сасық дүние – бұл Аллаға деген сенімнің төмендеуіне ықпал ететін және олардың азғырушылары – сыртқы факторлар арқылы ішкі Аллаға деген адалдықты бұзушылар. Дүние тіршілігінің арбауына алданып, уақытын тек дүние игілігіне (құны жоқ) жұмсаса, ол тек дүние ләззатын ғана алады. Расында, Алланың құлы тек дүние тіршілігін құмарта қаласа, оған жаны берік болса, бір сөзбен айтқанда Дүниенің құлы болса, тек соған ғана тәуелді болса, иманы мен тақуалығы әлсірейді.

Ибн әл-Қайим, Аллаһ оны рахым етсін, былай деп жазды: «Алланың құлы осы дүниеге қаншалықты шөлдесе, соғұрлым оған қанағаттанса, соғұрлым ол Аллаһқа мойынсұнуға және ақырет мекеніне жетуге тырысады». Міне, сондықтан Хаким әрі бәрін білуші Алла Құран Кәрімнің көптеген аяттарында бұл дүниенің азғындығы мен мәнсіздігін баяндаған.

Аса Пәк Раббымыз: «Біліңдер, дүние тіршілігі араларындағы ойын және көңіл көтеру, безендіру мен мақтану, сондай-ақ көбірек мал-мүлік пен бала-шағаға ие болуды қалау. Бұл (дүние) жанбыр сияқты, өсімдіктер диқандарды қуантады, бірақ кейін олар кебеді, сіз олардың сарғайғанын көресіз, содан кейін олар шаңға айналады. Ал ақыретте Алладан қатты азап пен кешірім және қанағат бар. Дүние тіршілігі тек алдау» («Темір» сүресі, 20-аят);

«Оларға дүние тіршілігі туралы мысал келтір. Ол көктен түсірген су сияқты. Жердегі өсімдіктер онымен араласады (немесе оның арқасында араласады), содан кейін желмен шашыранқы шөптің құрғақ сабақтарына айналады. Расында Алла әр нәрсеге құдіретті. Байлық пен бала-шаға дүние тіршілігінің сәні, бірақ Раббыңның алдында өшпейтін ізгі амалдардың сауабы жақсырақ әрі солардан үміт артқаның абзал.» («Үңгір» сүресі, 45-46 аяттар);

«Алла қалағанының ризығын көбейтеді немесе шектейді. Олар дүние тіршілігіне қуанады, ал бұл дүние тіршілігі ақыретпен салыстырғанда өткінші ләззат» («Найзағай» сүресі, 26-аят);

«Ақиқатында, Бізбен кездесуді үміт етпегендер, дүние тіршілігіне қанағат етіп, оған разы болғандар, сондай-ақ аяттарымызды ұмытқандар, тапқандары үшін от оларға пана болады» (Юнус сүресі, 7-8 аят).

Бұл тек дүние тіршілігін ғана мойындап, оған сүйеніп, Алланың белгілеріне немқұрайлы қарап, Оған жолығудан үміттенбейтіндердің барлығына жасалған ең үлкен ескерту.

Алла Тағала дүниеден разы болған мүміндерді сөгіп: «Әй, иман келтіргендер! Неліктен сендерді Алла жолында жорыққа шақырғанда, жерге қатты құлайсыңдар? Ақыреттен гөрі дүние тіршілігіне ризасыңдар ма? Бірақ дүние тіршілігінің өткінші ләззаты ақыретпен салыстырғанда шамалы» («Тәубе» сүресі, 38-аят).

Ал Амр ибн Ауқтың (Алла оған разы болсын) хадисінде Алла Елшісінің (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын): «Алланың атымен ант етемін, мен сендерге кедейлік келеді деп қорықпаймын. Мен жер бетіндегі дүние, сенен бұрын жайылғандай, сендерге жайылып, сосын олар жарысқандай, сендер де оған жарысасыңдар және олар құрдымға кеткендей, сендер де құрып кетесіңдер деп қорқамын» (әл-Бұхари, Муслим). Хадистің бір нұсқасында: «...және оларды қалай баурап алса, сендерді де баурап алады» (әл-Бухари, Муслим) делінген.

Бұл тақырыпта көптеген қасиетті мәтіндер бар және кімде-кім Аллаға деген сенімі мен махаббатын нығайтып, оны жамандықтар мен кемшіліктерден қорғағысы келсе, дүниелік сән-салтанаттан аулақ болуы керек және жердегі азғыруазғырушы адамдардан немесе топтардан сақтануы. Алайда, бұл Ақиқат туралы ойлағанда ғана мүмкін болады.

Жердегі өмір өткінші, ал дүние игіліктері тез бұзылатын, тұрақты емес, кемелсіз және елеусіз. Егер адам олар үшін жарысып, солар үшін талпынса, онда олар оған көптеген қиыншылықтар мен қайғылар әкеледі, бұл дүниеде болмаса да ақыретте. Ақырында, өлім сәтінде дүниеге деген махаббат жоғалып, уақытша бақыт тоқтап, оның орнын мұң мен өкініш басады.

Ақырет өмірі мен оның таянуы, әрі болмай қоймайтын басталуы туралы ойлау керек. Ол ұзақ және мәңгілік, ал оның пайдасы мен қуанышы ұлы және асыл болады. Олар біздің жердегі дүниеден мүлде басқаша болады, өйткені Аса Пәк Алла Тағала бекер айтпаған: «Бірақ жоқ! Ақырет жақсырақ әрі ұзағырақ болса да, дүние тіршілігін артық қоясыңдар» («Аса жоғары» сүресі, 16-17 аяттар).

Дүние нығметтері кемшілікке толы және өтпелі болса, ақырет нығметтері кемел әрі тұрақты. Адам осы екі ақиқатты ойлап, дүние мен ақыретке дұрыс қараса, болашақ өмірді, яғни мәңгілік өмірді артық көретіні және бұл өтпелі дүниеге арқа сүйемейтіні сөзсіз. Алла Елшісінің, оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын, оның сахабалары мен олардың өмір жолындағы тағдыры туралы ой жүгірту оған осында көмектеседі. Дүниелік заттарды тастап, олардан бас тартты; оларды жан-тәнімен жақсы көрмеді және оларды өз ізденістерінің объектісіне айналдырмады. Олар бұл дүниені жұмақ емес, түрме деп санады, аскетикалық өмір салтын ұстанды және жердегі сән-салтанаттан аулақ болды. Бірақ егер олар оны қаласа, олар одан қалағанның бәрін алар еді. Пайғамбарымызға, оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын, жердегі қазынаның кілті ұсынылды, бірақ ол одан бас тартты. Оның серіктеріне жердегі игіліктер молынан берілді, бірақ олар оны ақыретте жомарт сыбағаға айырбастамауды жөн көрді. Олар бұл дүниенің мәңгілік мекен емес екенін, қуаныш мекені емес екенін, тек уақытша пана екенін білді. Олар мұның өте тез таралатын жазғы бұлт немесе аяқталмай тұрып шыңына жетуге уақыты жоқ өткінші арман сияқты екенін түсінді.

Алла Тағала: «Егер біз оларға ұзақ жылдар бойы [игіліктерді] пайдалануына рұқсат етсек, содан кейін оларға уәде етілген нәрсе келсе, онда оларға пайдалануға рұқсат етілген нәрсенің ешбір пайдасы болмайтынын білесің бе?» – деді. («Ақындар» сүресі, 205-207 аяттар);

«Сол күні Аллаһ оларды (жерде немесе қабірлерде) күннің бір сағаты ғана болғандай жинайды да, олар бір-бірін таниды» («Юнус» сүресі, 45-аят);

«Қиямет келген күні күнәһарлар [жер бетінде немесе қабірлерінде] бір сағат қана болдым деп ант етеді» («Рим» сүресі, 55-аят).

Алладан жүректерімізді Иманмен қуаттап, ашық (адам адамға) пен жасырын (шайтан адамға) азғырулардан сақтасын.

3) Фитна күнде келеді, ал адамдарды жас, тәжірибесіз ұрпақ басқарады.

Исламдағы фитна – "азғыру" немесе "сынақ", араб тілінен аударғанда "күйзеліс" деп те аударылады. «Фитна» сөзінің – «келіспеу», «бөліну» немесе «бұзақылық» деген де мағына-

лары бар. Аллаһ екіжүзділер туралы: «Егер олар сендермен жорыққа шыкса, сендерге тәртіпсіздіктен басқа ешнәрсе қоспайды, керісінше, араларында шатасушылық тудырады» деді. Фитна сөзінің Құран мен Пайғамбардың сүннетінде кездесетін тағы бірнеше мағынасы бар.

Сынақ мағынасында: Алла Тағала бұл сөздің мағынасын «Әнкәбут» сүресінің 2 аятында былай деген: «Адамдар: «Иман келтірдік» дегені үшін ғана емес, сыналатындарына шын сенеді ме? Азғыру мағынасында: Алла Тағала «Әнғам» сүресінің 53 аятында: «Осылайша олардың кейбірін кейбірімен сынадық». Көпқұдайшылық, имансыздық немесе бүлік мағынасында: Алла Тағала «Бақара» сүресінің 193 аятында: «Фитна жойылғанша олармен соғысыңдар» деген аятында. Бұл аятта фитна сөзі Алла Тағала «сенбеу» деген мағынада да қолданылған.

Ақиқаттан адастыру мағынасында: Бұл сөзді қолдануға болатын тағы бір анықтама – “адастыру” немесе “шатастыру”. «Мәида» сүресінің 49-шы аятында: «Олардың нәпсілеріне берілме және олардан сақтан, олар сені Аллаһтың саған түсіргенінің бір бөлігінен бұрып жібереді» («Мәида» сүресі) аятындағы «фитна» сөзінің мағынасы осы.

Күнәһар әрекеттердің мағынасында «Фитна» сөзінің тағы бір мағынасы «күнәлар», «өлтіру» немесе «жаза».

Мұсылмандардың Ислам жолына кедергі келтіретін анық және көрінбейтін адастырулар мен азғырулардан аулақ болуы керек, бұл отбасында, жұмыста және ақша, мүлік айырбас кезінде өте маңызды. Мұсылман шатасудан аулақ болуы керек, өйткені адамдар мен жындар арасындағы залымдар зұлымдық мен бұзақылық жасайды, тақуаларға кедергі келтіруі мүмкін.

Мұсылман өзінің сеніміне әсер ететін барлық нәрселерден сақ болуы керек: мумин өзін тәртіпсіздіктерден, әсіресе идеологиядағы немесе ақидадағы эмоцияналдық толқулардан және лайықсыз мінез-құлық пен қате пікірлерден қорғауы керек. Зұлымдық тез таралады және тек жүректерге ғана емес, адамдардың іс-әрекетіне, бүкіл қоғамға әсер ететін жұқпалы аурумен салыстыруға болады. Мұндай ауру қайырымды адамға да, жауызға да ізін қалдырады және оның нәтижесі әрқашан апатты болады.

Исламда адасулар мен азғырулар ешбір нұрдан ада қараңғылықпен салыстырылады, өйткені олар мұсылманның сенімі мен түсінігіне соншалықты әсер етіп, адам аз уақыт ішінде өзгере алады: мумин мұсылманнан, адам кәпір мұсылман болуы мүмкін, кәпір мұсылманнан кәдімгідей кәпірге айналып кетуі мүмкін. Исламда имандары (сенімі) әлсіз адамдар өздерінің нәпсілеріне (қалауларына) еріп, күнәлары салдарынан фитна әсеріне ұшырайды. Мұндай адамдар азғыруларға қарсы тұра алмайды – олардың азғырулары жебе нысанаға тиетіндей тиеді.

Қазіргі қоғамның дүрбелеңі

Алла тағала адамзатты тура жолға түсуге және одан таймауға шақырды. Қазіргі әлемде фитна, азғырулар адамды үнемі мазалайды, өйткені қазіргі қоғамда олар үшін топырақ өте қолайлы.

Қиындықтар мұсылмандардан Құран мен Сүннетті тастап, ізгі амалдардан және Исламнан бас тартуды талап етеді. Ерлер мен әйелдер арасындағы шекараны жоюға шақырулар адамның табиғатына қайшы келетін идеяларды алға тартқан адамдардан келеді. Алла тағала бастапқыда әртүрлі әйелдер мен еркектерді жаратып, олардың арасындағы айырмашылықты белгілеуі тегін емес – шариғат осы табиғи айырмашылықты ескере отырып, адамдар арасында оның азғындауына және оның фитнаға түсуіне жол бермейтін этикалық нормаларды белгілейді. Пайғамбарымыз Мұхаммед #бір-бірімен жақын туыстық байланысы жоқ еркектер мен әйелдер бір-бірінен белгілі бір қашықтықта болуы керек деген қағиданы бекітті. Намаз кезінде де ерлер мен әйелдер бір-біріне араласпауы керек.

Қазіргі заманда әйел өз денесін әшкерелеуге, сыпайылық шапанын шешуге ұялмайды, дегенмен әйел мінезіндегі табиғи, туа біткен қасиет, дәл туа біткен, ар-ұят екенін ұмытпаған жөн – Алла Тағала осылай жаратқан. Ислам діні әйел бойындағы осы қасиетті сақтауға және дамытуға шақырады. Мұхаммед Пайғамбар ұят иманның бір бөлігі деп атаған.

Ал ілгерілеу, ағартушылық сияқты ұғымдарды ұятсыздықпен, мінез-құлық мәдениетінің жоқтығымен шатастырмау керек. Қазіргі тұтыну қоғамы құмарлықтарды жоғарылатып, өзінің төменгі күнәкар қажеттіліктерін БАҚ, журналдар және кино арқылы қанағаттандыруды қалыпты деңгейге жеткізді. Күнәны насихаттау өте тартымды болды, осы тартымды және әдемі сөздердің барлығын иманға (сенімге) қабылдамау керек.

Жалпы азғырулар (уасуастар), күйзеліс эпидемиясын тудырады. Олар инфекциялар сияқты, алайда олар дененің өлімінен гөрі дін үшін әлдеқайда қауіпті, Исламды бұзады. Пайғамбарымыз Мұхаммед үмметін фитнадан сақтандырып, жақсы істерімен қиыншылықтардан аулақ болуға шақырды.

Қазіргі адамзат қоғамы көптеген азғыруларға ұшырайды және күнә алғаш пайда болған сәтте жас муминнің күнәдан бас тартуға күші мен даналығы жету қажет. Уақыт өте келе олардың кейбіреулерінің жүректері күнәға жұмсалады, содан кейін жаңа азғыру пайда болады және бұл келесісі бұрынғысынан да ауыр болады. Азғыруға ұшырамайтын адам болмайды. Бастысы кез келген сынақ жіберілген сәтте адам шыдамдылық пен табандылық көрсетуі керек.

Фитна муминді әлсіретпеуі керек: Алланың құлы тақуа болуы керек, азғыруларға алданып, арбауға берілмеуі керек. Алланың діні Ислам уақыт бойы негізгі түп тамыры өзгеріссіз келеді, сол себепті Ислам Алланың құлының өмірінде мәңгілік айқын бағдары болып қала береді.

Нағыз Мумин жасырын және ашық күнәлардан қорғана біледі, құлдарын тозақ азабынан құтқару және азғыруларға қарсы сынаққа төтеп беруге көмектесу үшін үнемі дұғамен Аллаһқа жүгінеді.

Ислам – муминнің бүкіл болмысының қорғаны, дүние тіршілігінің құрылымындағы бағдар және фитнадан шығудың және болашақтағы жақсы өмірінің кепілі. Дүние тіршілігінде де, өлім сәтінде де муминді жамандықтан, яғни фитнадан ізгі амалдар мен сабрлық ғана құтқарады. Исламдағы фитна – мұсылманның дұғасы, Алладан тозақтан құтылуын сұрайтын дұғасы.

Алла Тағала Қасиетті кітабында муминдерді күнәһарлармен қатар қоймауға, олар сияқты болмауға шақырады. Исламда адамға қажетті, пайдалы нәрсенің бәрі бар, басқа мәдениет ұсынатын нәрселерге алданбау керек. Құран, Мұхаммед пайғамбардың сүннеті барлық сұрақтарға жауап береді, дұрыс жолды көрсетеді және мұсылман өміріндегі фитнадан аулақ болуға көмектесетін АҚИҚАТТЫҢ қайнар көзі.

Егер адам әлсіз болып шықса, фитнаға қарсы дәрменсіз болып шықса және азғындықты уағыздаушылардың жетегіне ерсе, Исламда оның емделу жолы – Сүннет пен Құранға жүгіну, пайғамбар, сахабалардан үлгі алу, солардың жүрген жолымен жүру. Аллаһтың мұсылмандарға осы өмірді нығметпен жібергенін анық көрсетеді және бүлік пен фитнаға шақырып жатқан дұшпандар мұсылмандарды неден айырмақ? Әрине тыныштықтан, бейбітшіліктен, ынтымақтастықтан.

Өзіңізді бұзақылардан қорғау үшін табандылық танытып, әлсіз жерлеріңізді ашпауыңыз керек, өйткені бұл сіздің табиғатыңызға жат арандатушылық. Олар адам бойындағы асыл құндылықтарды жоюға тырысатындар. Өздерінің уақытын мұсылмандармен алысуға жұмсайды, себебі олардың жұмысы сол. Ислам бекіткен заңдарға бағыну – күш-қуат алудың және наным-сенімді нығайтудың бірден-бір жолы. Ислам заңдары (шариғат) сенімді заңдар. Осы заңдарды ұстанған мұсылман әлемі шығыстан батысқа қарай кеңейіп, Аллаһтың жолын қамтамасыз еткен Византия патшалары мен парсы Хосроларының қазынасына ие болды. Мұсылмандардың Құран мен Сүннетті берік ұстануы ғана мұсылмандардың тура жолда қалуына көмектесті.

Дәджәл фитнасы

Өмірдегі және өлімдегі фитна және Дәджәлдың сынақтарының жамандығы туралы оқылатын арнаулы дұға бар. Ислам үмбетінің және бүкіл адамзаттың болашағында болатын

Исламдағы ең ауыр фитналардың бірі – ақырзаманда болатын және үлкен белгілердің бірі болатын Дәджәлдың (Антихрист) келуі. Қиямет күнінің басталуының үлкен белгілерінің бірі.

Ислам тарихындағы мұсылмандардың басынан өткерген, Исламда көптеген адасушы ағымдар мен секталардың пайда болуына, кейбір мұсылмандардың көзқарастарының азғындығына байланысты оқиғаларды талдай отырып, Дәджәл фитнасының ең үлкен сынақтардың бірі болады деген қорытындыға келуге болады. және Пайғамбарымыз Мұхаммед ескерткен Қиямет күніндегі Исламдағы толқулар. Мұсылман Дәджәл фитнасынан және мұсылманды дүниеде (осы өмірде) және періштелер сынауы басталатын ақыретте күтіп тұрған сынақтардан қорғау үшін дұға етуі керек. Алла Елшісінің (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын) сүннетінде осы сынақтардан қорғану үшін соңғы тәшаһһудтан кейін дұғаны оқуға болатын дұға бар: Уа, Аллаһ, расында мен Саған қабір азабынан, тозақ азабынан, өмір мен өлім сынақтарынан және Дәджәлдың (әл-масих дәджәл) сынақтарының жамандығынан пана сұраймын).

Басшыға бағыну

Ардақты Пайғамбарымыз Мұхаммедке, оның отбасына және барлық солих сахабаларына мадақ! Алла Тағала адамдарға осы өмірде де, болашақта да бақыт пен жеңістің кілті болып табылатын дінін түсірді. Раббымыз жалғыз Жаратушы және Ол құлдарына не пайда әкелетінін жақсы біледі. Сондықтан да Ол оларға Өзінің хикметтік өсиеттерін орындауды және барлық нәрседе – теология (дін ғылымы) мен ахлақта (адамгершілік), экономика мен саясатта, отбасымен және қоғаммен қарым-қатынаста тақуалықты сақтауды бұйырды.

Ислам діні әрбір адамның Алла Тағала және Оның жаратылысы алдындағы міндеттерін толық орындауы үшін жағдай жасауға шақырылған. Мұның кілті – әділ де парасатты басшының басшылығымен салауатты қоғам құру. Жауапкершілікті мойнына алып, Алланың разылығы мен нығметіне бөленетіндей халқын алға жетелейтін басшы сайлау. Ал барлық мұсылмандар өз билеушісін қолдауға, оны құрметтеуге, оның әділ бұйрықтарын орындауға, оған тек жақсылық тілеп, ешбір жағдайда оның беделіне нұқсан келтірмеуге міндетті.

Халықты басқару – ең үлкен жауапкершілік. Халық басқару тізгінін өз қолына алған адам иығына өте ауыр жүк артады. Расында, Қиямет күні әрбір адам өз қолында немесе қолында болған әрбір адам үшін жауапты болады. Отағасы әйелі мен балалары үшін жауапты болады. Мемлекет басшысы барлық қарамағындағылар үшін жауап береді. Бұл жайында Алла Елшісі: «Сендердің әрқайсысың қойшысыңдар, әркім өз отарына жауаптысың. Имам – қойшы, ол өз қол астындағыларға жауапты. Күйеу отбасында бақташы, ол отбасына жауапты. Әйел күйеуінің үйінде бақташы және ол оған жауапты. Қызметші қожайынының меншігіндегі бақташы және ол үшін жауапты. Бала әкесінің мал-мүлкінің бағушысы, ол да оған жауапты. Сендердің әрқайсысың қойшысыңдар, әркім өз отарына жауаптысың» (Ахмад, Әбу Дауд, ат-Тирмизи; әл-Әлбани бұл хадисті сахих деп таныған). Дегенмен, әркім өз міндетін атқара алмайды. Нағыз мумин Раббысынан қорқып, жауапкершілік іздемеу керек, ел басқару оңай іс емес, бірақ егер халық оған билік тапсырса, ол барлық істе әділ, құдайдан қорқу үшін бар күш-жігерін салуы керек.

Пайғамбарымыз: «Уа, Әбдур-Рахман, әмір болуды сұрама, өйткені өтінішіңе орай әмірші болып тағайындалсаң, бұл қызметке сен ғана жауапты боласың. Егер сен мұнсыз (кездейсоқ) тағайындалсаң, бұл істе саған жәрдем беріледі» (әл-Бұхари және Муслим). Пайғамбарымыз: «Алланың атымен ант етемін, біз бұл қызметке өз еркімен келгенді де, оған құмар адамды да тағайындамаймыз», – деді (әл-Бұхари және Муслим). Бір күні Әбу Зәһр Алла Елшісіне: «Мені осы лауазымға тағайындамайсың ба?», – деді. Пайғамбар оның иығынан қағып: «Уа, Әбу Зәһр, сен әлсізсің, бұл жауапкершілік. Қиямет күні ол ұят пен қорлық әкеледі және осы лауазымды дұрыс алып, барлық парыздарын орындаған адамнан басқаның бәрін өкінішпен тудырады» (Муслим).

Әділдік – билеушінің ең жақсы қасиеті. Жоғарғы Тәңір жалғыз Төреші, ал заң шығару құқығы тек Оған ғана тиесілі. Демек, Аллаһ жер бетіндегі құлдарына билік берген адам

Аллаһтың заңын ұстануы керек. Сонда ғана Алланың разылығына бөленіп, өзі басқарып отырған қоғам береке мен тұтастыққа толы болады. Алланың шариғатына мойынсұну және оған қанағат ету – иманның ең маңызды құрамдас бөлігі. Демек, барша мұсылман әміршілері Алланың түсіргеніне сүйене отырып үкім беруге міндетті, ал қол астындағылары Аллаһ Тағаланың Кітабында және Елшісінің сүннетінде түсірген нәрселерге жүгінуге міндетті.

Алла Тағала: «Бірақ жоқ – Раббыңмен ант етемін! «Олар өздеріне келіспеушілік тудыратын барлық істерге сені төреші етіп сайламайынша иман келтірмейді, сосын сенің шешіміңнен жүректерінде еш ұят таппай, толық бойұсынады» («Әйелдер» сүресі, 65-аят).

Демек, үкім үшін Аллаһқа және Оның Елшісіне жүгінбеген, бұл шешімге қанағаттанбаған және оған мойынсұнбаған адамдарда Аллаһ иманның бар екенін үзілді-кесілді жоққа шығарады. Раббымыз Аллаһтың шариғатына сүйеніп үкім етпейтін әміршілерді опасыз, әділетсіз және еркін деп атаған. Алла Тағала: «Ал кім Алланың түсіргенімен үкім етпесе, олар кәпір»... «Ал кім Алланың түсіргенімен үкім етпесе, солар залым»... «Кімде-кім Алла түсіргенімен үкім етпесе, міне солар азаптылар»...

Шейх Салих ибн Фаузан «Таухид» кітабында былай деп жазды: «Алланың түсіргеніне сүйене отырып үкім ету және соған жүгіну (шариғат) мұсылмандар арасында туындайтын барлық даулы мәселелерде қажет. Ғалымдар теологиялық сипаттағы мәселелерді өз бетінше шешуге жүгінген кезде бір немесе басқа мазхабқа немесе имамға фанаттық ұстану салдарынан Құран мен Сүннет мәтіндерімен дәлелденбеген үкімдерді қабылдамауы керек. Кейбір мұсылман елдерінде сенетіндей жеке сипаттағы немесе азаматтық жағдайдағы мәселелер ғана емес, басқа мәселелер бойынша сот ісін жүргізуге және іс жүргізуге де қатысты болуы керек, өйткені Ислам бөлінбейтін біртұтас және Алла Тағала былай деді: Әй, иман келтіргендер! Толық бағыныңдар (яғни Исламды толығымен қабылдандар), («Сиыр» сүресі, 208-аят); «Кітаптың бір бөлігіне сеніп, бір бөлігіне қарсы боласыңдар ма?», («Сиыр» сүресі, 85-аят).

Сондықтан барлық мәзһабтарды ұстанушылар өз имамдарының сөздерін Құран мен Сүннетке сәйкестендіріп, Құран мен Сүннетке сәйкес келетін заңдарды ұстанып, басқаның бәрін теріске шығарып, соқыр фанатизмді тастағаны жөн. Бұл әсіресе сенім мен идеологияға қатысты барлық білім мен заңдар. Барлық имамдар бұған назар аударсын, Аллаһ оларды рақымына алсын, егер адам бұған қайшы әрекет жасаса, онда ол өзін солардың қатарынан деп санаса да, олардың ізбасары болып табылмайды және мұндайлар туралы Аллаһ: «Олар өздеріне хатшылар мен монахтарды алды және қожайын қылды, Алладан басқа және Мәриям ұлы Мәсіх...» («Тәубе» сүресі, 31-аят).

Бұл аят тек христиандарға ғана емес, сондай-ақ олар сияқты әрекет ететіндердің барлығына қатысты, кімде-кім Алланың және Оның Елшісінің әмірлеріне қайшы әрекет етіп, Алланың түсіргеніне қарап емес, адамдарға үкім шығаратын немесе оларға осындай шешімді талап ететін кез келген адамға қатысты. Өз нәпсісін қанағаттандыру үшін өзін шынайы мумин деп санаса да, Исламнан және Аллаға деген сенімнен шықты. Өйткені, расында, Алла Тағала осындай нәрсені қалайтындардың барлығына сөгіс айтып, олардың мумин деген сөздерін өтірік деп атаған».

Сонымен, Алланың заңынан бет бұрғандарды Алла кәпір деп атайды. Бірақ кейде бұл үлкен күпірлік түрінде болады, ол адамды мұсылман қауымынан тыс қалдырады, ал кейде кішігірім күпірлікке апарып соқтырады, бұл адам мұсылман болып қалады. Бұл нақты жағдайларға байланысты. Шейх Салих ибн Фаузан «Таухид» кітабында былай деп жазды: «Ендеше, егер адам Алланың түсіргеніне сүйене отырып үкім шығарудың қажеті жоқ деп есептесе және оның құқығы еркін деп есептесе. Бұл мәселеде толық таңдау жасаса немесе Аллаһтың шешіміне немқұрайлы қарап, басқа заңдар мен азаматтық заңдарды Аллаһ түсіргеннен жақсырақ деп есептесе, біздің заманымызға сәйкес келмейтін болса немесе Аллаһтың бергеніне сүйенбей шешім қабылдаса. Кәпірлер мен екіжүзділердің көңілінен шығу үшін түсірілген болса, бұл оның күпірлігінің ҰЛЫЛЫҒЫНЫҢ көрінісі болады. Алайда, егер адам сотты жүргізгенде

Алла түсірген шариғатқа сүйену керек деп есептесе, бірақ іс жүзінде одан ауытқып, сонымен бірге бұл үшін жазаға лайық екенін мойындаса, онда ол бүлікші болып, Құдайға бағынбаған күйде, кішігірім күпірлік күнәға тап болады. Ал егер адам Аллаһтың әмірлерін (шариғатты) білмей, оны білуге бар күш-жігерін салып, бірақ қателессе, ол қателескен адам, әрекетінің сау-абын алады және оның қателіктері кешіріледі».

Ислам Ибн Таймия «Минхәж әс-Сунна ән-Нәбәуия» кітабында былай деп жазған: «Аллаһтың Елшісіне түсіргеніне сүйеніп үкім шығаруды қажет деп санамайтын адам кәпір екені күмәнсіз. Алланың түсіргенін ұстанбай, өзі әділ деп санаған нәрсеге сүйеніп, адамдар арасында үкім шығаруға рұқсат берген адамға да солай. Шынында да, әділ билікке ұмтылмайтын қауым жоқ, бірақ бұл қауымдастықтың діндері көбінесе үлкендерінің ұстанғанын әділ деп санайды. Дегенмен, өздерін мұсылман санайтындардың арасында да көбісі өз үкімдерін Алла түсірген шариғатта ешнәрсе айтылмаған әдет-ғұрыптарына сүйенеді. Бұл, мысалы, өз ата-бабаларының дәстүрін ұстанатын, Құран мен Сүннетке мән бермей, осылай істеу керек деп есептеген тәуелсіз билеушілер болған бәдәуиндер арасында байқалады, дегенмен дәл осы күпірлік болып табылады. . Олардың көпшілігі Исламды қабылдап үлгерсе де, әміршілер ұстанған дәстүрлер бойынша үкім шығаруды жалғастыруда. Егер бұл адамдар тек Аллаһ түсірген нәрсеге сүйене отырып үкім шығаруға болатынын білсе, бірақ оны іс жүзінде ұстанбай, оған қайшы әрекет жасауға рұқсат етсе, кәпір болды».

Шейх Мұхаммед ибн Ибраһим былай деген: «Жалғыз Аллаһтың үкімінің әділдігін мойындай отырып, Аллаһ түсіргеннің негізінде үкім шығармаған адам, өзінің күнәсін мойындай отырып, кішігірім «сенімсіз имансыздық» жасайды. Бұл тек бір немесе екі рет жасаған адам туралы. Егер ол Алланың шариғатына қайшы келетін заңдар жинағын ойдан шығарса, оны жаратқандар қателессе (ақиқатқа сай келмесе), шариғат ережелері әділетті деп айтса да, бұл нағыз күпірлік. Мұндай күпірлік адамды мұсылман қауымынан тыс қалдырады».

Раббымыз жер бетіндегі әміршілеріне өзінің кемел шариғаты бойынша үкім шығаруды және әділ болуды бұйырды. Ол: «Егер үкім шығарсаңдар, әділдікпен үкім етіңдер» («Ас» сүресі, 42-аят).

Алланың қалауын Оның разылығы үшін шын жүректен орындау керек, өйткені бұл ғибадат. Алла Тағала тек өз мақсатын, жеке мүддесін көздейтін шариғат заңына бағынбайтын әрбір адамды айыптайды. Жүректерінде дерт барлар туралы: «Олар араларында үкім беру үшін Аллаға және Елшісіне шақырылса, олардың кейбірі бет бұрады. Ал егер ақиқат олар жағында болғанда, олар оған бойұсынып келер еді» («Нұр» сүресі, 48-49 аяттар). Мұндай адамдар тек қана өз нәпсілеріне сай келетін нәрселерге мән береді және оларға қайшы келетін барлық нәрселерден бас тартады.

Игі істерде әрбір мұсылман өз билеушілері мен басшыларына бағыну қажет. Мұсылман басшыға мойынсұнуға және оған бағынуға және ол туралы жаман сөз айтпауға міндетті, өйткені басшыға бағынбау дін мәселелерінде де, дүние өмірінде де жаман зардаптарға әкеледі. Осындай зардаптардың бірі – мұсылмандардың күш-қуатының әлсіреуі, соның нәтижесінде мұсылман халықтарының дұшпандары өздерінің арам ойларын тезірек жүзеге асыруға мүмкіндік алады. Мұсылман басшыны халқы құрметтеп, оның қол астындағылар Алланың заңымен берілген әмірлерін орындаса, Ислам дұшпандары одан қорқып, құрметтейді. Мұсылмандар өз әміршісін құрметтемесе, дұшпандары оны қорлайды. Және бұл мұсылмандардың өздерін менсінбейтіндігінің көрінісі болады. Демек, иманды адам бүкіл мұсылмандардың тағдыры үшін жауапкершіліктің ауыр жүгін арқалаған адамды құрметтеуге тиіс, сонда бүкіл әлем адамдары оның алдында да, барлық мұсылман халықтарының алдында да құрметпен қорқуды сезінуі керек.

Аллаһ Тағала: «Әй, иман келтіргендер! Аллаға бой ұсыныңдар, Пайғамбарға және араларындағы әмірлерге бой ұсыныңдар. Егер араларында бір нәрседе келіспеушілік туындаса, егер Аллаға және Қиямет күніне сенетін болсаңдар, оның шешімін Аллаға және Елшісіне беріңдер.

Осылайша нәтиже жақсырақ әрі қолайлы болады» («Әйелдер» сүресі, 59-аят). Ибн Аббас бұл аяттың Аллаһ елшісінің мұсылман отрядының (әл-Бұхари және Муслим) басында жорыққа жіберген Абдулла ибн Хузафаға қатысты түскенін айтты. Құран тәпсіршілері билік иесінің кім екені туралы бірнеше пікір айтқан. Әбу Һурайра, Ибн Аббас, Зәйд ибн Аслам, әс-Судди және Муқатил осыларды билік басындағылар деп есептеді. Ибн Аббас та бұлардың мұсылман ғалымдары екенін айтқан. Бұл пікірді Ибн Әбу Талха, Жәбир ибн Абдулла, әл-Хасан әл-Басри, Әбу әл-Әлия, Муджахид, ан-Нахай және ад-Даххак та айтқан. Икритма бұл аят Әбу Бәкір мен Омар ибн әл-Хаттабқа қатысты болуы мүмкін деп те есептеген.

Пайғамбардың барлық сахабаларына қатысты деген пікір де бар. Ибн Касир Құран тәпсірінде (1/519) былай деп жазды: «Бұл барлық мұсылман әмірлері мен ғалымдарына қатысты екені анық және бұл туралы Аллаһ жақсырақ біледі».

Шауқани Құран Кәрімнің «Фатхул-Қадир» (1/480) тәпсірінде былай деп жазды: «Билік иелері – мұсылман имамдары, билеушілері, билері және шарифат бойынша билік берілген, бірақ оған сәйкес емес әрбір адам, Кәпірлер мен Шайтандар. Күнә болмаса, бұйырған немесе тыйым салған барлық нәрседе оларға бағыну керек, өйткені Алланың өзіне бағынбай, Алланың жаратқанына бағыну мүмкін емес. Бұл туралы Алла Елшісінің сахих хадистерінде айтылған».

Ахмад ибн Таймия «Мәжму’ әл-Фәтуа» жинағында (35/16-17) пәтуаларының бірінде былай деп жазған: «Әрбір адам Аллаһқа және Оның Елшісіне бағынуға міндетті. Әрбір адам әмірлерге бағынуға міндетті, өйткені Аллаһ бұйырған. Кімде-кім Алланың және Оның Елшісінің қалауын орындап, әміршісінің бұйрығын орындаса, Алланың сауабын алады. Егер адам билеушіге билік немесе байлық бергенде ғана мойынсұнса, ал басқаша қарсылық танытып, әмірлеріне бағынбайтын болса, онда оның болашақ өмірінде мұрасы болмайды».

Әбу Һурайрадан риуаят етілген хадисте Пайғамбарымыз (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын): «Кім маған бағынса, ол Аллаға бойсұнды, ал кім маған бағынбаса, Аллаға бойұсынбады. Кім мен тағайындаған әмірге мойынсұнса, ол маған бағынды, ал кім мен тағайындаған әмірге бағынбаса, ол маған бағынбады» (әл-Бұхари және Муслим). Ибн Хаджар «Фатх әл-Бари» (13/112) кітабында осы хадистің түсіндірмесінде былай деп жазды: «Ибн ат-Тин Құрайыштардың да, басқа арабтардың да ешкімнің билігін мойындамайтынын және ешбір билеушіге қарсылық көрсетпегенін айтты. Пайғамбар бұл сөздерді әскерлерді басқаруға немесе қалаларды басқаруға тағайындағандарға бағынсын және оларға қарсы шықпауы үшін айтты. Әйтпесе, мұсылмандар арасында келіспеушілік туындайтын еді».

Әбу Һурайра (р.а.) Пайғамбардың (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын) былай дегенін жеткізген: «Сен қаласаң да, қаламасаң да, саған қиын және оңай болған барлық істерде әміршіге мойынсұнуға және бағынуға міндеттісің, тіпті ол саған тиесілі нәрсені өзіне иемденсе де» (Муслим). Сондай-ақ ол Пайғамбардың: «Аллаһ Тағала қиямет күні үш адаммен сөйлеспейді және оларды тазартпайды және олар ауыр азапқа ұшырайды. Бұл жол бойынан құдық тауып алып, оған басқаларды жақындатпаған адам; имамға дүниелік пайда үшін ғана ант берген және қалағанын алған кезде ғана антына адал болған адам; сондай-ақ тауарды сатқан кезде мұны істемесе де, осыншама ақша төледім деп Алланың атымен ант ішетін, бірақ сатып алушы оған сеніп, тауарды алатын саудагер» (әл-Бұхари және Муслим). Ол Пайғамбардың былай дегенін айтты: «Исраил ұрпақтарын пайғамбарлар басқарды: олардың бірі қайтыс болғанда, оның орнына екіншісі келді. Менен кейін пайғамбарлар болмайды, бірақ билеушілеркөп болады». Одан: «Не істеуіміз керек?» деп сұрады. Ол: «Антыңа адал бол, сонда Алла тағала олардың қол астындағылардың барлығын сұрайды», – деп жауап берді (Муслим). Әбу Зәһр: «Сүйікті әміршіге бағынуымды бұйырды, тіпті егер ол аяқ-қолы кесілген құл болып шықса да», – деді (Муслим). Энәс ибн Мәлик Пайғамбардың (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын): «Тыңдаңдар және бағыныңдар, тіпті басы мейіздің көлеміндей Хабашистандық құл басқарса да», – дегенін жеткізген (әл-Бұхари). Умм аль-Хусейн Алла Елшісінің қоштасу қажылығы кезінде былай дегенін естігенін баяндайды: «Егер сендерді Алла-

ның Кітабы бойынша тура жол көрсететін құл басқарса да, басшыларды тыңдандар және мойынсұнындар» (Муслим).

Ибн Масғуд Пайғамбардың (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын) былай дегенін жеткізген: «Менен кейін озбырлық және сендер құптамайтын көптеген нәрселер пайда болады». Одан: «Уа, Алланың Елшісі, бізден осы уақытты тапқандарға не бұйырасыз?» деп сұрады. Ол: «Міндеттеріңді орындандар және Алладан өздеріңе өтемақы беруін сұрандар» (әл-Бұхари және Муслим). Сәләма ибн Язид әл-Джуфи бірде Алла елшісінен: «Уа, Алланың Елшісі, егер бізді парыздарымызды орындауды талап ететін, бірақ орындамайтын адамдар басқарса, бізге не істейсің?» – деп сұрады. Пайғамбар кері бұрылып кетті. Ол сұрағын екі-үш рет қайталады, әр жолы Пайғамбар одан теріс бұрылды. Содан кейін әл-Аш'ас ибн Қайс Сәламаны қолынан тартты, бірақ содан кейін Пайғамбар: «Тыңда және мойынсұн, өйткені олар өз ауыртпалықтарын көтереді, ал сен өзіндікін көтересің» (Муслим). Абдулла ибн Амр ибн әл-Ас Пайғамбардың былай дегенін айтты: «...Кімде-кім өз әміршісіне ант беріп, оған қолы мен жүрегін ұсынса, оған қолынан келгеннің бәрінде бағынсын. Ал егер кімде-кім оны биліктен айыруға әрекет жасаса, оның басын кесіңіз» (Муслим). Хузайфа Пайғамбардың (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын) былай дегенін жеткізген: «Менен кейін менің нұсқауыммен жүрмейтін және менің жолымды ұстанбайтын әміршілер келеді. Олардың арасында адам кейпіндегі шайтан жүректі адамдар болады». Мен одан не істеуім керек деп сұрадым. Ол былай деп жауап берді: «Әміршіңді тыңда және ол саған қысым көрсетіп, мал-мүлкінді иемденсе де, оған бағын. Оған құлақ асындар және оған бағынындар» (Муслим).

Ибн Сария былай деген: «Бірде Алла Елшісі бізге бір уағыз оқып, жүрегіміз үрейленіп, көзіміз жас алды. Біз оған: «Уа, Алланың Елшісі, бұл қоштасу уағызына ұқсайды. Бізге не өсиет етесің?» Ол былай деді: «Мен сендерге Алладан қорқып, әмірлеріңе бағынуларыңды, тіпті егер сендерді құл басқарса да, бағынуды бұйырамын. Расында меннен кейін сендерден кім тірі қалса, көп келіспеушіліктер көреді. Сондықтан менің жолыммен және солих халифалар жолымен жүріңдер және оған тістеріңмен жабысындар. Дінге жаңалық енгізуден сақ болындар, өйткені әрбір бидғат – адасушылық» (Әбу Дауд, ат-Тирмизи, Ибн Мажа; әл-Әлбани бұл хадисті сахих деп таныған). Сондықтан имам Ибн Ражаб «Жами'ул-Улум уа әл-Хукум» (2/117) кітабында: «Мұсылман әмірлеріне мойынсұну – дүние бақытының кілті. Бұл Алланың құлдарына күнделікті істерінде пайда әкеледі. Оның арқасында олар жер бетінде діндерін бекітіп, Раббыларына мойынсұнады». Шейхул-Ислам Ибн Таймия өзінің пәтуаларының бірінде (35/20-21) былай деп жазды: «Пайғамбардың мұсылмандарға күнә болып табылмайтын барлық нәрселерде әмірлерге бағынуды бұйырғанын бірнеше рет баса айттым. Сондай-ақ оларға жақсы нұсқау беруді, олардың шешімдеріне және мал-мүлкін қалай бөлуге сабырлы болуды, олармен бірге әскери жорықтарға шығуды, олардың артында топтық намаз оқуды және барлық игі істерінде оларға еруді бұйырды. Бұл барлық шынайы сенушілерге қатысты және бұған қатыспағанын тек тозған қария ғана ақтай алады. Міне, мұсылмандар бір-біріне жақсылық пен тақуалықта көмектеседі. Соған қарамастан оларға әміршілердің өтірігін мақұлдаудан, олардың жауыздығы мен әділетсіздігінде оларға көмектесуден, күнәлі істерде оларға мойынсұнудан және т.б. Мұндай әрекеттер күнә мен дұшпандыққа жәрдемдесу болып саналады».

Алланың харам еткеніне мойынсұну мұсылманшылық емес. Абдулла ибн Омардан жеткен хадисте Пайғамбарымыз (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын): «Мұсылман өзіне күнә жасау бұйырылмаса, қаласа да, қаламаса да әмірлерін тыңдап, бағынуы міндетті. Егер оған күнә жасау бұйырылса, онда ол бұл істе оларды тыңдамау және бағынбау керек» (әл-Бұхари және Муслим). Әбу Әбдәр-Рахман ибн Әли былай деген:

«Пайғамбарымыз мұсылмандарды жорыққа аттандырған кезде Мәдина тұрғындарының бірін басшы етіп тағайындап, қалғандарының бәрін өзіне бағынуды бұйырды. Бір күні жолда ашуланып, адамдарға: «Пайғамбар сендерге маған бағынуларыңды бұйырды емес пе?», – деді. Адамдар: «Иә» деп жауап берді. Сосын: «Маған ағаш жинап бер», – деді. Олар отын жинап

болған соң, от жағуды бұйырды, сосын отқа кіруді бұйырды. Жұрт уайымдап: «Оттан аман қалу үшін Пайғамбардың дініне бет бұрдық...» деп бір-бірінің қолынан ұстай бастады. Басшысының ашуы келді. Олар қайтып оралған кезде болған жайтты Пайғамбарымызға айтып берді де, ол: «Егер олар оған кірсе, қиямет күніне дейін шықпас еді. Расында, Алланың бұйырғанына мойынсұну керек» (Фатхул-Бари, 8/58).

Ислам Мұсылман билеушісіне қарсы сөйлеуге тыйым салады. Алланың шарифаты осы лауазымға сайланған мұсылман билеушіге қарсы сөйлеуге үзілді-кесілді тыйым салады. Мұсылманның қолындағы үкіметті құлатуға немесе тіпті оның билігіне нұқсан келтіруге әрекеттенген адам Алла Тағала мен Оның соңғы Елшісінің еркіне қарсы болады. Зияд ибн Құсайб былай деді: «Мен Әбу Бәкратамен бірге Ибн Амир уағыз оқып жатқан кезде оның мінберінің жанында отырдым, ол жұқа әрі нәзік көйлек киген болатын. Осы кезде Әбу Билял: «Біздің әмірге қараңдар. Ол еріктілер киетін көйлекті киіп жүр». Әбу Бәкрата оған тез жауап қатты: «Үндемей қал, мен Алла елшісінің: «Кімде-кім жер бетінде Алланың билік берген әміршісін қорласа, Алла оны қорлайды», – дегенін естідім (әт-Тирмизи; әл-Әлбани бұл хадисті жақсы деп таныған). Имам Ахмад риуаят еткен хадисте: «Кімде-кім Алла Тағала жер бетінде билік берген әміршісін құрметтесе, Алла оны құрметтейді. Ал кімде-кім Алла Тағала жер бетінде құдірет берген әміршісін қорласа, Алла оны қорлайды». Сахл ибн Абдулла ат-Тустари былай деген: «Адамдар билеушілері мен ғалымдарын құрметтесе, олардың денсаулығы нашар болады. Оларды құрметтесе, Алла олардың дүниелік және болашақ өмірін реттейді. Оларға немқұрайлылық танытса, Алла олардың дүниелік және болашақ өмірін жояды». (Тафсир әл-Қуртуби, 5/262). Әбу Һурайран (р.а.) жеткен хадисте Пайғамбарымыз (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын): «Кімде-кім басшыға мойынсұнбай, мұсылман үмметінен бөлініп өлсе, ол надандық заманының өлімімен өледі. Кімде-кім соқыр құмарлықтан ту астында соғысса, оған ашуланып, шақырып немесе оған көмектесіп, өлтірілсе, ол надандық заманының өлімімен өлді. Кімде-кім тақуалар мен күнәһарларды ажыратпай, мүміндерге зиянын тигізбестен және бейбіт келісім жасалғандардың алдындағы міндеттерін орындамай үмметіме қарсы келсе, оның маған қатысы жоқ, менің де оған қатысым жоқ. » (Бұхари және Муслим). Ибн Аббас жеткізген хадисте Пайғамбарымыз (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын): «Кімде-кім өз әміршісінен ұнатпайтын нәрсені байқаса, оған сабыр етсін, өйткені кім мұсылман үмметінен бөлініп, өлсе, ол надандық заманының өлімімен өледі» (Бұхари және Муслим). Абдулла ибн Омардан жеткен хадисте Пайғамбарымыз (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын): «Кімде-кім әміршісіне бағынбаған болса, қиямет күні Алла Тағалаға жолығады және оған ешқандай себеп болмайды. Ал кім ант ішпей өлсе, ол надандық заманының өлімімен өлді» (Муслим). Арфаджа Алла Елшісінің былай дегенін естігенін айтты: «Егер сендерге бір кісінің қол астында болсаңдар, бірлігінді бұзып, үмметінді бөлгісі келетін біреу келсе, оны өлтіріңдер (Муслим). Арфаджа Алла Елшісінің былай дегенін естігенін жеткізген: «Егер бәрің бір адамның қол астында бола тұра, бірлікті бұзып, үмметінді бөлгісі келетін біреу келсе, оны өлтіріңдер (яғни, басшыға қарсы шыққанды), (Муслим). Умму Сәләмә Пайғамбардың (оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын) былай дегенін жеткізген: «Сендердің істерінді кейде ұнатып, кейде ұнатпайтын әмірлер басқаратын уақыт келеді. Сендерден кім [олардың зұлымдықтарын] жек көрсе, оларға қатысы жоқ. Кімде-кім оларға қорлық айтса, [жазадан] құтылады. Кім оларға разы болып, оларға ілессе...» деп айтқан жерінен, сөзін бөліп сұрады: «Уа, Алланың елшісі, олармен соғысу керек емес пе?». Ол: «Жоқ, егер олар намаз оқитын болса», – деп жауап берді (Муслим). Джунада ибн Әбу Умайя былай деді: «Убада ибн әс-Самит ауырып қалғанда, біз оған келіп: «Аллаһ саған шипа берсін! Пайғамбардан естіген хадистеріңіздің бірін айтыңызшы, Алланың қалауымен ол сізге пайдалы болады», – деді. Убада: «Пайғамбар бізді өз орнына шақырды, біз оған ант бердік. Ол бізге: «Сіздерге ант етеміз, біз қаласақ та, қаламасақ та, бізге қиын болса да, қолымыздан келмесе де, әмірші мал-мүлкімізді иемденіп алса да, бәрін тыңдаймыз және бағынамыз. Сондай-ақ біз онымен билікке таласпаймыз». Сонда Пайғамбар: «Аллаһ хабарлаған ашық күпір-

лік жасамаса», – деді (әл-Бұхари және Муслим). Имам ән-Нәуәуи (12/229) осы хадиске берген түсіндірмесінде: «Бұл хадистегі күпірлік сөздері Алла Тағаланың діні ескертетін күнәларды білдіреді. Бұл хадистің мағынасы: билеушімен билік үшін дауласып, оған қарсы шықпау керек, егер ол шынайы күпірлік жасамаса, оны Ислам негіздерінен білесіз. Егер әмірші мұны істесе, оның әрекеті мақұлданбайды және оған ақиқатты еске салу керек. Алайда оған қарсы шығу және онымен соғысу мұсылман ғұламаларының бірауызды пікірі бойынша, тіпті билеуші деспот және үлкен күнәһар болса да тыйым салынған. Бұған көптеген хадистер айқын дәлел. Сүннетті ұстанушылар бірауыздан билеушіні жасаған күнәлары үшін биліктен кетіруге болмайды. Ғалымдар мұның себебін мұндай әрекеттердің мұсылмандар арасында қантөгіс пен алауыздық тудыруы мүмкін деп есептейді. Сондықтан күнәһарды биліктен кетірудің пайдасынан гөрі зияны көп болады».

Ауф Ибн Малик Пайғамбардың былай дегенін жеткізген: «Әміршілердің ең жақсысы – өздерің жақсы көргендерің және сені жақсы көретіндерің. Сен оларға батасын бер, олар саған батасын береді. Ал әміршілердің ең жаманы – өздерің жек көретіндерің және сені жек көретіндерің. Сен оларға қарғыс айтасың, олар сені қарғайды». Одан: «Уа, Алланың Елшісі, қолымызда семсермен соғыспаймыз ба?» – деп сұрады. Ол: «Жоқ, егер олар сенімен бірге намаз оқитын болса. Әміршіңнен өзіңе ұнамайтын нәрсені көрсең, оны ұнатпа, бірақ мойынсұнудан бас тартпа» (Муслим). Бұл Алланың заңы билеуші мұсылман болса, үкіметті құлату әрекеттеріне тыйым салғанын білдіреді. Бұл әрбір сенуші есте сақтауы және басшылыққа алуы керек өте маңызды ілім. Нафи' былай деді: «Мәдиналықтар Язид ибн Муауияны тақтан тайдыруға бел буған кезде, Ибн Омар өзінің серіктері мен балаларын жинап, Пайғамбардың: «Қиямет күні әрбір сатқынның қасына ту тігіледі» дегенін естігенін айтты...» Ол сөзін жалғастырды: «Бәріміз бұл кісіге Аллаһ пен Оның елшісінің заңына сәйкес ант бердік. Расында, мен бір адамның екіншісіне Аллаһ пен Оның елшісінің заңы бойынша ант беріп, сосын оған қарсы соғысуынан асқан сатқындық білмеймін. Бір кездері бәріңіз оған ант бергенсіздер. Сондықтан, егер сендердің біреулерің оны құлатқысы келсе, онда менің оған қатысым жоқ» (әл-Бұхари). Ибн Муфлих «әл-Адаб аш-Шария» (1/175) кітабында былай деп жазды: «Әл-Уәтик әміршісі кезінде Бағдадтың мұсылман фақиһтары Әбу Абдулла Ахмад ибн Ханбалға келіп, оған шағымданды: Мұсылмандардың жағдайы олардың арасында Құранның жаратылуына және т.б. туралы теріс көзқарастардың таралуына байланысты өте қиындады. Олар билік пен сұлттанға наразылықтарын білдірді. Имам Ахмад олармен бұл мәселені талқылап, жүректерінде Сұлтанның әрекеттеріне наразылық білдіруді бұйырды, бірақ ешбір жағдайда оған мойынсұнудан бас тартпауды, мұсылмандардың бірлігін бұзбауды, олардың қанын төкпеуді, мүмкін болатын нәрселер туралы ойлануды бұйырды. Олардың әрекеттерінің салдары және сабырлық туралы ойлануға шақырды». Бұл Мұхаммед пайғамбардың сүннеттерін қайта жаңғыртып, өмірінің соңына дейін Исламды надандардың қате көзқарастарынан арылтып, оны қорғауға ұмтылған ұлы ғалымдардың бірі имам Ахмад ибн Ханбалдың (h. 241 ж. өлген) пікірі. Ұлы ғұлама және заңгер Ахмад ат-Тахауи (қ.ж. 321 и.к. қайтыс болған) өзінің шынайы исламдық сенімдер туралы кітабында былай деп жазды: «Біз имамдарымыз бен әміршілерімізге қарсы сөйлеуді, тіпті олар қателесіп, әділетсіздік жасаса да мойындамаймыз. Біз оларды қарғамаймыз және оларға бағынудан бас тартпаймыз. Біз оларға мойынсұну арқылы Ұлы да Құдіретті Аллаға мойынсұнып жатқанымызға сенімдіміз. Ал оларға мойынсұну әр нәрседе парыз, тек олар күнә жасауға бұйырмаса. Әрдайым басшыларымызды Алла тура жолға салсын, денсаулық берсін деп тілейміз». Имам ат-Тахауидің бұл сөздеріне түсініктеме бере отырып, шейх Әли ибн Әбу әл-Изз «әл-Ақида ат-Тахауия» кітабына жазған түсініктемесінде былай деп жазды: «Құран мен Сүннет әміршілерге мойынсұнбаған жағдайда бағыну қажеттігін көрсетеді. Тек күнә жасауға әмір етпесе. Алла Тағаланың: «Аллаға бойұсыныңдар, елшісіне және араларыңдағы әміршілерге бой ұсыныңдар» деген сөзін ойлап көріңізші. Алла Тағала: «Пайғамбарға бой ұсыныңдар» дегенімен, «Іштеріндегі әмір иелеріне бой ұсыныңдар», – деме-

ген. Ол бұл етістікті қайталамады, өйткені билік иелерінің өздері мойынсұнуға лайық емес. Олар Аллаһ пен Оның Елшісінің әмірлеріне сәйкес келетін барлық нәрселерде мойынсұнулары керек. Алайда Алла Тағала пайғамбарға мойынсұнуға келгенде «мойынсұн» етістігін қайталады, өйткені оған бағынған адам Аллаға бағынған. Алла елшісі адамдарды Аллаға мойынсұнбауынан шығаратын ешбір нәрсені бұйырмайды. Ол күнәсіз, ал кез келген басқа әмірші Алланың қалауына қайшы келетін нәрсені әмір ете алады. Сондықтан оларға Аллаһ пен Оның Елшісінің әмірлеріне сәйкес келетін нәрседе ғана бағынуға болады. Дегенмен, мұсылмандар басшыларға, тіпті олар заңсыздық пен әділетсіздік жасаса да, оларға мойынсұнулары керек, өйткені оларға бағынбау жасаған күнәларының ауырлығынан бірнеше есе ауыр зардаптарға әкеледі. Егер мүміндер өздері жасаған зұлымдыққа сабыр етсе, күнәларының кешірілуі мен еселенген сауап күтіп тұр. Алла Тағала күнәһар әміршілерді амалдарымыздың азғындығы үшін ғана үстімізге қойғанын есте ұстаған жөн. Расында, сауап әрқашан адамның ісіне сәйкес келеді. Сондықтан Алладан шын жүректен кешірім сұрап, күнәларымызға тәубе етіп, ізгі амалдар жасауға міндеттіміз. Алла Тағала былай деді: «Сендерге қандай да бір пәлекет тек өз істегендерің үшін келеді. Бірақ Ол сендерді көп кешіреді» («Насихат» сүресі, 30-аят); «Сендерге [Ухудта] апат болды, бірақ бұрын [қарсыластарды] екі есе [Бәдірде] апатқа ұшыраттың.

Сонымен сіз: бұл не үшін? [Уа, Мұхаммед] оларға айт: жеңілістің себебі өзінде» («Имран әулеті» сүресі, 165-аят); «Сол сияқты зұлымдардың кейбірін істегендері үшін басқаларына бағындырамыз» («Мал» сүресі, 129-аят).

Егер бағынышты адам әділетсіз билеушінің қысымынан құтылғысы келсе, онда ол ең алдымен заңсыздық пен әділетсіздік жасауды тоқтатуы керек. Малик ибн Динар көктегі жазбалардың кейбірінде Раббымыздың: «Мен барлық патшалардың Патшасымын және олардың жүректері Менің қолымда. Егер адамдар Маған мойынсұнса, Мен өз мейірімім бойынша олардың үстінен әділ патшаларға билік беремін. Ал егер олар Маған мойынсұнбаса, кек алу үшін олардың үстінен әділетсіз патшаларға билік беремін. Жүректеріңді патшаларың туралы ойлармен алаңдатпаңдар, бірақ Маған тәубе етіңдер, сонда Мен сендерге рақым етемін». Бұл Мұхаммед пайғамбардың сүннетін ұстанушыларының таза және шынайы көзқарастары және мұсылмандар оларға адал болғанша, ешкімнің айла-амалдары олардың сенімін бұза алмайды. Өйткені, Алла Тағала мүміндерге арнап: «Егер сабыр етіп, Алладан қорықсаңдар, олардың (яғни, Алланың дұшпандарының) айла-амалдары сендерге ешбір зиян тигізбейді» («Имран әулеті» сүресі, 120-аят).

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.